

***NICHD* izmeklēšanas intervijas
protokola zinātniskais un
praktiskais pamatojums,
izmantošanai nepilngadīgo
nopratināšanā Latvijā**

Metodiskā materiāla „*NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola zinātniskais un praktiskais pamatojums, izmantošanai nepilngadīgo nopratināšanā Latvijā” izstrāde īstenota EEZ projektā Nr. EEZ/LM/2020/5 „Atbalsts Barnahus ieviešanai Latvijā”, pamatojoties uz iepirkuma „Par *NICHD* intervēšanas protokola pielāgošanu” (id. Nr. LR LM 2021/28-3-03/14) ietvaros noslēgto līgumu.

Metodiskā materiāla mērķis ir nodrošināt psihologus, advokātus, tiesnešus un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekus (prokurorus un policistus) ar *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola zinātnisko pamatojumu un praktisko piemērotību Latvijas kultūrvidē un kriminālizmeklēšanai, darbā ar nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem, lai izzinātu informāciju par iespējami piedzīvoto noziedzīgo nodarījumu.

Metodisko materiālu izstrādāja ekspertu grupa, kuras sastāvā bija profesionāli psihologi un jurists: *Dr. psych.* Dace Landmane, *Dr. psych.* Evija Strika, *Mg. psych.* Raitis Eglītis un *Mg. iur.* Valentīna Skopecca.

Atbalsta:

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

Labklājības ministrija

Bērnu aizsardzības centrs

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	4
1. Nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas prakse Latvijā.....	6
1.1. Nepilngadīgo pratināšanas pamatprincipi kriminālprocesā	6
1.2. Nepilngadīgo pratināšanas prakse Latvijā speciālistu, advokātu, tiesu ... un tiesībsargājošo institūciju darbinieku vērtējumā	12
2. Nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas tehnikas	14
3. NICHD izmeklēšanas intervijas protokols	17
3.1. NICHD izmeklēšanas intervijas protokola versijas	17
3.2. NICHD izmeklēšanas intervijas protokola struktūra	18
4. NICHD izmeklēšanas intervijas protokola efektivitātes izvērtējums dažādās bērnu grupās	24
4.1. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība darbā ar cietušajiem bērniem un bērniem lieciniekiem.....	24
4.2. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība darbā ar dažāda vecuma bērniem	25
4.3. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība darbā ar bērniem ar īpašām vajadzībām.....	28
5. NICHD izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība Latvijas apstākļiem: kultūrvidei un kriminālprocesa izmeklēšanā	29
5.1. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība Latvijas kultūrvidei....	30
5.2. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā	31
Izmantotā literatūra	69

PIELIKUMI:

1. pielikums.....	35
Pētījums „Speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku profesionālās pieredzes un vajadzību apzināšana darbā ar nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem kriminālprocesā”	36
2. pielikums.....	53
NICHD izmeklēšanas intervijas protokola piemērotības Latvijas kultūrvidei izvērtējums.....	54
3. pielikums.....	61
NICHD izmeklēšanas intervijas protokola piemērotības pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā izvērtējums.....	62

IEVADS

Latvijā nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā netiek izmantotas zinātniski pamatotas un strukturētas, kā arī vienotas izmeklēšanas intervijas vadlīnijas. Psihologi un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki (policisti un prokurori), pratinot nepilngadīgos cietušos un lieciniekus, izmanto dažādas pratināšanas tehnikas, kuras apguvuši dažādos mācībuursos un semināros. Ņemot vērā šo praksi, ir grūti izvērtēt konkrētā pratināšanas procesa kvalitāti, jo nav izstrādātas vienotas pratināšanas vadlīnijas.

Savukārt pasaules praksē nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanā tiek izmantotas dažādas zinātniski pamatotas un strukturētas izmeklēšanas intervijas vadlīnijas. Viena no pasaules praksē visvairāk lietotajām strukturētajām izmeklēšanas intervijas vadlīnijām ir Bērnu veselības un attīstības nacionālā institūta izmeklēšanas intervijas protokols (*NICHD, National Institute of Child Health and Human Development Investigative Interview protocol*)^[1;2] jeb *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols ir izveidots, lai nodrošinātu iegūtās informācijas no bērna pēc iespējas augstāku ticamības pakāpi un palielinātu sniegto liecību apjomu pirmās pratināšanas laikā, kā arī novērstu nepilngadīgo cietušo un liecinieku sekundāru viktimizāciju un retraumatizāciju.

NICHD izmeklēšanas intervijas protokola pielāgošana Latvijas apstākļiem (kultūrvidei un kriminālprocesa izmeklēšanai) ir viena no īstenotā EEZ projekta Nr. EEZ/LM/2020/5 „Atbalsts Barnahus ieviešanai Latvijā” aktivitātēm (turpmāk – Projekta aktivitāte). Projekta aktivitātes mērķis bija pielāgot *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolu Latvijas apstākļiem. Lai sasniegtu šo Projekta aktivitātes mērķi, tika īstenoti četri galvenie uzdevumi:

- izvērtēta nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas prakse Latvijā;
- izvērtēts *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola zinātniskais pamatojums un efektivitāte dažādās bērnu grupās;
- izstrādātas *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola vadlīnijas atbilstoši Latvijas apstākļiem un sagatavotas rekomendācijas protokola izmantošanai pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā;
- izstrādāti divi metodiskie materiāli: „*NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola zinātniskais un praktiskais pamatojums, izmantošanai nepilngadīgo nopratināšanā Latvijā” un „*NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola vadlīnijas”.

Metodiskais materiāls „*NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola zinātniskais un praktiskais pamatojums, izmantošanai nepilngadīgo nopratināšanā Latvijā” ietver nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas prakses Latvijā izvērtējumu, *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola empīriskā pamatojuma aprakstu, kā arī izvērtējumu par *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piemērotību Latvijas apstākļiem (kultūrvidei un kriminālprocesa izmeklēšanai). Metodiskajā materiālā ir pieejami arī pētījuma „Speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku profesionālās pieredzes un vajadzību apzināšana darbā ar nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem kriminālprocesā” rezultāti.

Metodiskais materiāls „*NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola zinātniskais un praktiskais pamatojums, izmantošanai nepilngadīgo nopratināšanā Latvijā” paredzēts psihologiem, advokātiem, tiesnešiem un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem (prokuroriem un policistiem), kuri iesaistīti nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā, kā arī tiesas procesā. Metodiskais materiāls sniedz zinātnisku un praktisku pamatojumu *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola izmantošanai izmeklēšanas intervijā, kā arī ietver rekomendācijas protokola izmantošanai pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā, pratinot nepilngadīgos cietušos un lieciniekus Latvijā.

Autoru kolektīvs cer, ka izstrādātais metodiskais materiāls veicinās speciālistu, advokātu, tiesnešu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku (prokuroru un policistu) vienotu izpratni par piemērotāku nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas norises gaitu. Autoru kolektīvs arī norāda, ka turpmāk Latvijā jāveic zinātniski praktiski pētījumi par *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola efektivitāti darbā ar dažādām nepilngadīgo mērķgrupām: bērniem ar dažādiem procesuāliem statusiem (cietušais un liecinieks), dažāda vecuma bērniem un bērniem ar īpašām vajadzībām. Tikai zinātniski pamatota pieeja nepilngadīgo nopratināšanā samazinās nekorektas informācijas iegūšanu no nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem pratināšanas laikā, kā arī novērsīs nepilngadīgo sekundāru viktimizāciju un retraumatizāciju pirmstiesas izmeklēšanas un tiesas procesa laikā.

1. NEPILNGADĪGO CIETUŠO UN LIECINIEKU NOPRATINĀŠANAS PRAKSE LATVIJĀ

Par nepilngadīgo kriminālprocesā uzskata personu, kura nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu. Kriminālprocesu, kurā iesaistīts nepilngadīgais, veic, ievērojot nepilngadīgā vecuma, brieduma un jebkādas īpašās vajadzības. Nepilngadīgais pirmstiesas kriminālprocesā var tikt iesaistīts kā cietušais, liecinieks vai aizdomās turētā persona. Nepilngadīgais, kuram kriminālprocesā ir noteikts kāds no procesuāliem statusiem, var tikt iesaistīts dažādās izmeklēšanas darbībās. Praktiski visi nepilngadīgie, kuriem kriminālprocesā ir noteikts procesuāls statuss, tiek pratināti. Saskaņā ar Kriminālprocesa likumu^[3] pratināšana ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir informācijas iegūšana no pratināmās personas.

Ņemot vērā, ka atsevišķos noziedzīgos nodarījumos nepilngadīgie ir vienīgie, kuri var pastāstīt par iespējamo noziedzīgo nodarījumu, viņu liecībām ir būtiska nozīme kriminālprocesa izmeklēšanā. Pratinot nepilngadīgo, jāņem vērā dažādi faktori, kas var ietekmēt bērnu sniegto liecību precizitāti un emocionālo stāvokli. Daļa no šiem faktoriem ir saistīta ar nepilngadīgo (piemēram, procesuālais statuss, vecums, īpašās vajadzības, emocionālais stāvoklis, motivācija) un viņu tuviniekiem (piemēram, noraidoša attieksme, neatbilstoša attieksme), bet daļa – ar procesa virzītāja vai psihologa attieksmi (piemēram, noraidoša, nosodoša, atbalstoša) un pratināšanas norises gaitu (piemēram, nekorekti uzdoti jautājumi, nespēja izveidot kontaktu ar bērnu). Pratinot nepilngadīgo, ļoti būtiski ir arī apkārtējās vides apstākļi (piemēram, telpas izvietojums, skaņas izolācija, apgaismojums, nepiederošas personas), kas palīdz veidot bērnam drošas vides sajūtu neatkarīgi no institūcijas, kurā nepilngadīgais tiek pratināts.

1.1. Nepilngadīgo pratināšanas pamatprincipi kriminālprocesā

Nepilngadīgajam kriminālprocesā ir konkrētas tiesības un pienākumi, kas ir atkarīgi no viņam noteiktā procesuālā statusa. Nepilngadīgais, kurš atzīts par cietušo, ir uzskatāms par īpaši aizsargājamo cietušo, kuram tiek nodrošinātas papildu tiesības, piemēram, tiesības ar procesa virzītāja atļauju piedalīties procesuālajās darbībās kopā ar uzticības personu, ja vien tā nav persona, pret kuru sākts kriminālprocess, aizturētais, aizdomās turētā vai apsūdzētais.

-
1. Cietušais kriminālprocesā var būt fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums (Kriminālprocesa likuma 95. panta pirmā daļa).
 2. Liecinieks ir persona, kura likumā noteiktajā kārtībā uzaicināta sniegt ziņas (liecināt) par kriminālprocesā pierādāmajiem apstākļiem un ar tiem saistītajiem faktiem un palīgaktiem (Kriminālprocesa likuma 109. panta pirmā daļa).
 3. Aizdomās turētāis ir persona, par kuru pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņēmumam, ka izmeklējamā noziedzīgo nodarījumu, visticamāk, izdarījis konkrēta persona. Persona aizdomās turētā statusu iegūst no brīža, kad procesa virzītājs pieņem attiecīgo lēmumu (Kriminālprocesa likuma 65. pants).
 4. Īpaši aizsargājams ir šāds cietušais: 1) nepilngadīgais; 2) persona, kura garīga rakstura vai cita veselības traucējuma dēļ pati nespēj izmantot savas procesuālās tiesības; 3) persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma, kas vērst pret personas tikumību vai dzimumneizskaramību, vai no cilvēku tirdzniecības; 4) persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu un ko izdarījis cietuši tuvinieki, bijušais laulātais vai persona, ar kuru cietušais ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās; 5) persona, kurai noziedzīga nodarījuma rezultātā, iespējams, radīti smagi miesas bojājumi vai psihiski traucējumi; 6) persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma, kas, iespējams, veikts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ. Papildus ar procesa virzītāja lēmumu par īpaši aizsargājamo atzīst arī cietušo, kas nav minēts šā panta pirmajā daļā, bet kas noziedzīga nodarījuma rezultātā radītā kaitējuma dēļ ir īpaši ievainojams un nav pasargāts no atkārtota apdraudējuma, iebiedēšanas vai atbēšanas (Kriminālprocesa likuma 96.1 pants).

Nepilngadīgo tiesību ievērošana pratināšanas norises laikā

Pirms pratināšanas nepilngadīgajam, ņemot vērā viņa vecumu, un viņa pārstāvim ir jāizskaidro viņa tiesības un pienākumi un jābrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt vai apzināti nepatiesas liecības došanu. Nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, nebrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt un apzināti nepatiesas liecības došanu. Tā kā nepilngadīgajam viņa tiesības un pienākumi var būt grūti uztverami, būtu svarīgi izvērtēt veidu, kādā nepilngadīgajam tiek izskaidrotas viņa tiesības un pienākumi. Ja nepilngadīgā, kurš sasniedzis 14 gadu vecumu, pratināšana tiek veikta ar psihologa starpniecību, procesa virzītājs ar psihologa starpniecību var izskaidrot viņa tiesības un pienākumus, kā arī brīdināt nepilngadīgo par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu. Būtu arī jāpārlicinās, kā nepilngadīgais uztvēris un izpratis savas tiesības un pienākumus kriminālprocesā.

Pratinot nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, viņam jāizskaidro notiekošo darbību nepieciešamība un viņa sniegtās informācijas nozīme. Pratinot nepilngadīgo, kurš ir sasniedzis 14 gadu vecumu, viņš ir jāinformē par veicamās izmeklēšanas darbības būtību. Ja pratināšana tiek veikta ar psihologa starpniecību, procesa virzītājs ar psihologa starpniecību sniedz nepilngadīgajam norādīto informāciju. Nepilngadīgajam, zinot pratināšanas mērķi un sniegto liecību nozīmi, ir daudz vieglāk sniegt mērķtiecīgu informāciju par noziedzīga nodarījuma apstākļiem.

Kriminālprocesa likumā¹³¹ ir norādīts, ka pratināšanas laikā nepilngadīgajam jāuzdod jautājumi viņa psihei atbilstošā formā. Turklāt tiek norādīts, ka psihologam, kurš veic nepilngadīgo nopratināšanu, ir jāuzdod procesa virzītāja jautājumi nepilngadīgā psihei atbilstošā formā. Kriminālprocesā nav noteikts, kādai jābūt pratināšanas gaitai, kā arī nav noteikta uzdodamo jautājumu kārtība un jautājumu formulēšanas veids, kurš būtu atbilstošs nepilngadīgā psihei. Psihologa kompetencē ir noteikt, kādam būtu jābūt jautājumu formulējumam, kas atbilst nepilngadīgā psihei. Nepilngadīgie būtu jāpratina, ņemot vērā pasaules praksē atzītas, empīriski pamatotas pratināšanas tehnikas un vadlīnijas. Piemēram, nepilngadīgo pratināšana būtu jāsāk, lūdzot nepilngadīgajam pašam sniegt viņam zināmo informāciju par notikušo. Tikai pēc tam nepilngadīgajam var uzdot atvērtos jautājumus, bet pratināšanas beigu posmā – arī slēgtos jautājumus. Nekorekta nepilngadīgo pratināšana var būtiski ietekmēt bērna sniegtās liecības kvalitāti.

Nepilngadīgie pirmstiesas kriminālprocesā tiek pratināti saskaņā ar Kriminālprocesa likumā¹³¹ noteiktajām īpašajām prasībām. Nepilngadīgos var pratināt divos veidos: 1) nepilngadīgo pratina izmeklēšanas darbības veicējs (skatīt 1. tabulu); 2) nepilngadīgo pratina ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību (skatīt 2. tabulu).

1. tabula. Nepilngadīgo pratināšanas īpatnības kriminālprocesā

Nepilngadīgā pratināšanas īpatnības:

- (1) Nepilngadīgā pratināšanas norises gaitu fiksē skaņu un attēlu ierakstā, ja tas ir nepilngadīgā labākajās interesēs un ja tas ir vajadzīgs kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Nepilngadīgā, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, no cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma, kas vērsti pret personas tikumību vai dzimumneaizskaramību, pratināšanas norises gaitu fiksē skaņu un attēlu ierakstā, izņemot gadījumus, kad tas ir pretrunā ar nepilngadīgā labākajām interesēm vai traucē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu. Nepilngadīgā pratināšanas ilgums bez viņa piekrišanas vienā diennaktī nedrīkst pārsniegt sešas stundas, ieskaitot pārtraukumu.
- (2) Nepilngadīgo pratina izmeklēšanas darbības veicējs, kuram ir speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā. Ja izmeklēšanas darbības veicējs nav ieguvis speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā vai ja izmeklēšanas darbības veicējs to uzskata par nepieciešamu, nepilngadīgo pratina pedagoga vai psihologa klātbūtnē. Nepilngadīgā pārstāvim ir tiesības piedalīties pratināšanā, ja pret to neiebilst nepilngadīgais. Minētā persona ar izmeklēšanas darbības veicēja atļauju var uzdot jautājumus pratināmajam.
- (3) Nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, nebrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt un apzināti nepatiesas liecības došanu.
- (4) Ja psihologs norāda procesa virzītājam, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, var kaitēt atkārtota tieša pratināšana, tā izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā – ar tiesas lēmumu. (Kriminālprocesa likuma 152. pants)

Nepilngadīgos galvenokārt pratina izmeklēšanas darbības veicējs, kuram ir speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā. Ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kurš atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Nepilngadīgos ar psihologa starpniecību rekomendē pratināt šādās situācijās: 1) nepilngadīgais cietis no noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību vai cilvēku tirdzniecības un noziedzīga nodarījuma rezultātā radītas psiholoģiskas rakstura grūtības; 2) nepilngadīgais cietis no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, un noziedzīga nodarījuma rezultātā

radītas psiholoģiskas rakstura grūtības; 3) nepilngadīgais ar īpašām vajadzībām; 4) nepilngadīgais pirmsskolas un sākumskolas vecumā.

Psihologiem, kuri pratina nepilngadīgos, normatīvajos aktos netiek noteiktas papildu prasības darbam ar nepilngadīgajiem kriminālprocesa laikā. Zināms, ka kriminālprocesā speciālists ir persona, kura pēc kriminālprocesu veicošās amatpersonas aicinājuma sniedz tai palīdzību, izmantojot savas speciālās zināšanas vai darba iemaņas noteiktā jomā. Tādēļ procesa virzītājiem būtu jāpārlicinās par psihologa zināšanām un darba iemaņām darbā ar nepilngadīgajiem kriminālprocesā. Savukārt psihologam būtu jāizvērtē, vai viņa zināšanas un darba iemaņas ir pietiekamas, lai nopratinātu nepilngadīgos kriminālprocesā.

2. tabula. Nepilngadīgās personas pratināšana ar psihologa starpniecību kriminālprocesā

Nepilngadīgās personas pratināšana ar psihologa starpniecību:

- (1) Ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Ja izmeklētājs vai prokurors tam nepiekrīt, tieša pratināšana izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā – ar tiesas lēmumu.
- (2) Procesā virzītājs un citas viņa pieaicinātās personas atrodas citā telpā, kur tehniskie līdzekļi nodrošina to, ka var dzirdēt un redzēt pratināmo personu un psihologu. Pratināmais kopā ar psihologu atrodas telpā, kura piemērota sarunai ar nepilngadīgo un kurā tehniski nodrošināts, ka procesa virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs.
- (3) Ja pratināmā persona nav sasniegusi 14 gadu vecumu, psihologs, ievērojot konkrētos apstākļus, nepilngadīgajam izskaidro notiekošo darbību nepieciešamību un viņa sniegtās informācijas nozīmi, noskaidro personas datus, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja jautājumus, ja nepieciešams, – informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.
- (4) Ja pratināmā persona ir sasniegusi 14 gadu vecumu, procesa virzītājs ar psihologa starpniecību informē nepilngadīgo par veicamās izmeklēšanas darbības būtību, noskaidro viņa personas datus, izskaidro viņa tiesības un pienākumus, kā arī brīdina viņu par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja uzdotos jautājumus; ja nepieciešams, – informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.
- (5) Pratināšanas gaitu fiksē saskaņā ar šā likuma 141.–143. panta prasībām. Pratināmā persona, kura nav sasniegusi 14 gadu vecumu, protokolu neparaksta. (Kriminālprocesa likuma 153. pants)

Tā kā nepilngadīgais ir īpaši aizsargājamais cietušais, papildus nepilngadīgo pratināšanas īpatnībām Kriminālprocesa likumā noteikts, ka pratināšana notiek atsevišķā, tam piemērotā telpā vai bez citu ar konkrēto procesuālo darbību nesaistītu personu klātbūtnes. Kriminālprocesa likumā¹³¹ arī noteikts, ka cietušais tiek pratināts, cik drīz vien iespējams. Pratināšanu skaits ir pēc iespējas mazāks. Cietušā pratināšanu pēc iespējas veic viena un tā pati persona. Nepilngadīgo personu, kura atzīta par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, no cilvēku tirdzniecības vai no noziedzīga nodarījuma, kas vērsts pret personas tikumību vai dzimumneaizskaramību, pratina tā paša dzimuma izmeklēšanas darbības veicējs. Minēto nosacījumu var neievērot, ja tam piekrīt cietušais vai viņa pārstāvis. Ja noziedzīgā nodarījumā, kas vērsts pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību, cietušais un persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir viena dzimuma un ja to lūdz cietušais vai viņa pārstāvis, pratināšanu veic pretēja dzimuma izmeklēšanas darbības veicējs.

Nepilngadīgo pratināšanas kārtība kriminālprocesā

Nepilngadīgie jānopratina, ievērojot kriminālprocesā noteiktu pratināšanas kārtību (skatīt 3. tabulu) un izmeklēšanas darbības norises fiksēšanas veidu, izmantojot skaņu vai skaņu un attēlu ierakstu (skatīt 4. tabulu). Nepilngadīgā pratināšanas norises gaitu kriminālprocesā galvenokārt fiksē skaņu un attēlu ierakstā, kas uzskatāms par precīzāku un pilnīgāku salīdzinājumā ar rakstveidā fiksēto informāciju. Nepilngadīgais viņam saprotamā veidā ir jāinformē, ka pratināšanas gaita tiks fiksēta skaņu un attēlu ierakstā.

3. tabula. Pratināšanas kārtība kriminālprocesā

Kriminālprocesā noteikta šāda pratināšanas kārtība:	
(1)	Pratināšana sākas ar pratināmās personas identitātes un pratināšanā izmantojamās valodas noskaidrošanu. Jānoskaidro, vai pratināmais prot valodu, kurā notiek process, un kādā valodā viņš var liecināt.
(2)	Izmeklēšanas darbības veicējs izskaidro pratināmajam šajā likumā viņam paredzētās tiesības un pienākumus.
(3)	Liecības sastāvdaļa ir pratināmo personu identificējošie dati.
(4)	Ja liecība ir saistīta ar skaitļiem, datumiem un citu informāciju, ko grūti atcerēties, pratināmajam ir tiesības izmantot savus dokumentus un pierakstus, kā arī tos nolasīt. Pratināmā pierakstus var pievienot lietai.

- (5) Pratināšanas gaitā pratināmajam var uzrādīt lietai pievienotus priekšmetus, dokumentus, skaņu un attēlu ierakstus, kā arī nolasīt viņam dokumentus vai atskaņot ierakstus, par ko izdara atzīmi protokolā. Materiālus uzrāda tikai pēc tam, kad ir ieprotolētas pratināmā liecības attiecīgajā jautājumā.
- (6) Pratināmā iepriekšējo liecību nolasīšana vai atskaņošana pieļaujama, ja:
- 1) ir būtiskas pretrunas starp iepriekšējo un šo liecību;
 - 2) pratināmais atsakās liecināt;
 - 3) lietu izskata tiesā nopratinātās personas prombūtnē.
- (Kriminālprocesa likuma 147. pants)

Nepilngadīgo nopratināšanu fiksējot skaņu un attēlu ierakstā, ir jāievēro noteikta pratināšanas kārtība. Pratināšana tiek sākta, norādot Kriminālprocesa likumā noteikto informāciju, kā arī izmeklēšanas darbības laiku, kad šī darbība ir sākta un pabeigta. Jā pratināšanā tiek noteikts pārtraukums, jāfiksē pārtraukums izmeklēšanas darbībā un tās atsākšana. Rūpīgi jāizvērtē, vai pārtraukums ir nepieciešams, jo, nosakot pārtraukumu pēc izmeklēšanas darbības veicēja vai psihologa vajadzības, pratinātājs var pazuādet kontaktu ar nepilngadīgo. Pratinot nepilngadīgo ar psihologa un tehnisko līdzekļu starpniecību, rekomendējams saziņai ar izmeklēšanas darbības veicēju izmantot tādus tehniskos līdzekļus, kas nodrošina, ka procesa virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs. Svarīgi apzināties, ka, pratinot nepilngadīgos, īpaši mazus bērņus, pratināšana būs ierobežota laikā. Tādēļ pārtraukumi pratināšanā pēc izmeklēšanas darbības veicēja vai psihologa vajadzībām nav vēlami.

4. tabula. Pratināšanas kārtība kriminālprocesā, izmantojot skaņu, skaņu un attēlu ierakstu

Skaņu, skaņu un attēlu ieraksta izmantošana:

- (1) Izmeklēšanas darbības veicējs, fiksējot izmeklēšanas darbības norisi skaņu vai skaņu un attēlu ierakstā, par to pirms izmeklēšanas darbības uzsākšanas paziņo personām, kuras piedalās izmeklēšanas darbībā.
- (1') Uz sākot izmeklēšanas darbības norises skaņu vai skaņu un attēlu ierakstu, tajā fiksē:
- 1) veicamo izmeklēšanas darbību;
 - 2) darbības norises vietu un datumu;
 - 3) laiku, kad darbība sākta;
 - 4) procesuālās darbības veicēja amatu, vārdu un uzvārdu;
 - 5) to personu identificējošos datus, kura piedalās izmeklēšanas darbībā, bet advokātam – vārdu, uzvārdu, praktizēšanas vietu un procesuālo statusu;
 - 6) personas informēšanu par tās tiesībām un pienākumiem, likumā paredzētajos gadījumos – brīdināšanu par atbildību par pienākumu nepildīšanu.

(2)

Ierakstā fiksē visu izmeklēšanas darbības gaitu, kā arī laiku, kad šī darbība pabeigta. Nav pieļaujams daļējs ieraksts. (Kriminālprocesa likuma 143. pants)

Kopumā secināms, ka Kriminālprocesa likumā ir noteiktas prasības attiecībā uz nepilngadīgo pratināšanas kārtību, savukārt netiek skaidri norādīts, kādam tieši jābūt pratināšanas procesam. Kriminālprocesa likumā¹³¹ ir noteiktas prasības (speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā) izmeklēšanas darbības veicējam, kurš pratina nepilngadīgo, bet psihologam, kurš pratina nepilngadīgo, papildu prasības nav noteiktas. Izmeklēšanas darbības veicējam izvirzītās prasības nenodrošina, ka viņš ir apguvis prasmes noprotināt nepilngadīgās personas. Ņemot vērā, ka psihologam nav noteiktas papildu prasības, nepilngadīgo var pratināt psihologs, kuram nav ne zināšanu, ne prasmju nepilngadīgo personu noprotināšanā. Ņemot vērā konstatēto, jāizstrādā empīriski pamatotas pratināšanas vadlīnijas, kuras rekomendējamas izmantot nepilngadīgo cietušo un liecinieku noprotināšanā. Izmeklēšanas darbības veicējiem un psihologiem jānosaka nepieciešamās zināšanas un prasmes nepilngadīgo noprotināšanā, kā arī jānodrošina iepriekš minētās personas ar profesionālām un praktiskām mācībām.

1.2. Nepilngadīgo pratināšanas prakse Latvijā speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo institūciju darbinieku vērtējumā

Izvērtējot izmeklēšanas intervijas protokola piemērotību Latvijas apstākļiem, tika apzināta, apkopota un izanalizēta speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo institūciju darbinieku profesionālā pieredze un vajadzības darbā ar nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem kriminālprocesā. Iegūtie rezultāti aprakstīti pētījumā „Speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku profesionālās pieredzes un vajadzību apzināšana darbā ar nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem kriminālprocesā” (skatīt 1. pielikumu).

Pētījumā secināts, ka speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo institūciju darbiniekiem, kuru profesionālā darbība ir saistīta ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku noprotināšanu, tiek izvirzītas šādas prasības: dažādos normatīvajos aktos noteiktās prasības, kas attiecināmas uz personas profesionālo darbību, un nepieciešamība apgūt Bērnu tiesību aizsardzības likumā (turpmāk – BTAL) noteiktas mācības^{14;51}. Zināšanas par nepilngadīgo cietušo un liecinieku noprotināšanu galvenokārt tiek apgūtas augstākās izglītības studiju procesā un BTAL noteiktajās mācībās. Savukārt prasmes nepilngadīgo cietušo un liecinieku noprotināšanā galvenokārt tiek apgūtas praksē, pratīnot nepilngadīgos. Zināms, ka šobrīd nav vienotu specializētu mācību nepilngadīgo cietušo un liecinieku noprotināšanā, kur speciālisti, advokāti, tiesu

un tiesībsargājošo institūciju darbinieki varētu apgūt ne tikai zināšanas, bet arī prasmes nepilngadīgo nopratināšanā.

Speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo institūciju darbinieki, kuri iesaistīti nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, uzskata, ka viņiem ir nepieciešamas dažādas zināšanas un prasmes, piemēram, 1) normatīvo aktu zināšanas, kuros ir noteikta nepilngadīgo nopratināšanas norises kārtība, 2) zināšanas psiholoģijā (piemēram, saskarsme ar nepilngadīgajiem, nepilngadīgo vecumposma īpatnības), 3) zināšanas nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā. Nepieciešamās zināšanas un prasmes ir atkarīgas no katras konkrētās personas profesionālās darbības (psihologs, advokāts, tiesnesis, izmeklētājs, prokurors) un iesaistes pratināšanas procesā (persona pati veic pratināšanu, persona netieši iesaistīta pratināšanas procesā). Tādēļ, izstrādājot un īstenojot vienotas specializētas mācības nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, ir svarīgi ņemt vērā speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku sniegtās norādes par viņiem nepieciešamajām zināšanām un prasmēm nepilngadīgo nopratināšanā.

Pētījuma tika arī secināts, ka nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas kārtība tiek noteikta normatīvajos aktos, bet nav vienotas, strukturētas pieejas nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas norises gaitai. Nepilngadīgie cietušie un liecinieki galvenokārt tiek nopratināti, balstoties uz katra izmeklētāja vai psihologa iegūtajām zināšanām un prasmēm dažādos mācībuursos. Tādēļ svarīgi būtu izstrādāt vienotas un empīriski pamatotas vadlīnijas nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, kas ir saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem.

Speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki identificējuši konkrētas grūtības un problēmas saistībā ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu, piemēram, 1) tiesībsargājošo iestāžu darbinieku un psihologu zināšanu un prasmju trūkums, 2) neatbilstošs aprīkojums (tehniskais nodrošinājums, telpas, vide). Turklāt speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki norāda, ka saistībā ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu nepieciešami šādi uzlabojumi: 1) nodrošināt kvalitatīvas mācības, 2) pilnveidot normatīvos aktus un pratināšanas procesu, 3) izstrādāt metodiskos materiālus un vienotas nepilngadīgo nopratināšanas vadlīnijas, 4) nodrošināt ar atbilstošu aprīkojumu (tehniskais nodrošinājums, telpas, vide).

Kopumā secināms, ka normatīvajos aktos izvirzītās prasības izmeklētājiem un psihologiem, kuri nopratina nepilngadīgās personas, ir nepietiekamas, lai varētu profesionāli veikt šos pienākumus. Turklāt Latvijā nav vienotu un empīriski pamatotu vadlīniju nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, kuras varētu rekomendēt kā labo praksi nepilngadīgo pratināšanā. Ņemot vērā

konstatēto, jāizstrādā vienota mācību programma speciālistiem, advokātiem, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem par nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu. Mācību programmā jāiekļauj speciālistiem, advokātiem, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem nepieciešamās zināšanas un prasmes nepilngadīgo nopratināšanā, īpašu uzmanību pievēršot tieši prasmju – nepilngadīgo pratināšanā izmantot empīriski pamatotas pratināšanas vadlīnijas – attīstībai.

2. NEPILNGADĪGO CIETUŠO UN LIECINIEKU NOPRATINĀŠANAS TEHNIKAS

Pastāv vairāki tiesiski akti, kas pamato to, ka nepilngadīgo iesaistišana izmeklēšanas darbībā, sniedzot liecības, ir pieļaujama un veicināma. Piemēram, ANO Bērnu tiesību konvencijas 12. pants¹⁶¹, kas norāda uz bērnu uzskatu respektēšanas nepieciešamību („Dalībvalstis garantē bērnam, kas ir spējīgs formulēt pats savus uzskatus, tiesības brīvi paust šos uzskatus visos jautājumos, kas skar bērnu, piešķirot bērna uzskatiem pienācīgu nozīmi saskaņā ar bērna vecumu un briedumu”), un tiek norādīts, ka „Šim nolūkam bērnam īpaši tiek nodrošināta iespēja tikt uzklausi tam jebkādos tiesu vai administratīvajos procesos, kas skar bērnu vai nu tieši, vai ar pārstāvja, vai attiecīga orgāna starpniecību saskaņā ar nacionālās likumdošanas procesuālajām normām”. Arī Latvijas Republikas Kriminālprocesa likumā¹³¹ ir noteikts, ka kriminālprocess, kurā ir iesaistīts nepilngadīgais, tiek veikts, ņemot vērā nepilngadīgā intereses un vajadzības: LR Kriminālprocesa likuma 12. pants¹³¹ Cilvēktiesību garantēšana: „Kriminālprocesu, kurā iesaistīts nepilngadīgais, veic, ievērojot nepilngadīgā vecumu, briedumu un jebkādas īpašās vajadzības.”

Taču vairāku gadu garumā notiek diskusijas par to, vai bērni var būt tikpat labi liecību sniedzēji kā pieaugušie. Pēdējo gadu laikā pieaug pētījumu skaits par nepilngadīgo spējām sniegt akurātu liecību un informāciju par savu pieredzi. Zinātniskajā literatūrā biežāk minētie faktori, kas var ietekmēt nepilngadīgo sniegtās informācijas un liecību akurātību, ir: bērna vecums, bērna valodas un kognitīvā attīstība, bērna atmiņas spējas, bērna iespaidojamība u. c.^{17; 8; 9; 101}. Lai gan attiecības starp bērna vecumu un atmiņas spējām ir kompleksas un eksistē arī citi faktori, kas var ietekmēt bērna sniegtās informācijas kvalitāti un akurātību, pētījumos balstīti pierādījumi rāda, ka bērns var būt pietiekami akurātu liecību sniedzējs, līdzīgi kā pieaugušais, ja liecību no bērna izgūst atbilstošā veidā. Tādēļ viens no svarīgākajiem faktoriem, lai iegūtu nepieciešamo informāciju, ir intervētāja spēja izgūt informāciju no nepilngadīgā, izmantotās tehnikas

5. Ministru kabineta noteikumi Nr. 173 „Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu” (aplūkots 01.11.2021.; izgūts no <https://likumi.lv/ta/id/265516-noteikumi-par-kartibu-kada-apgust-specialas-zinasanas-bernu-tiesibu-aizsardzibas-joma-so-zinasanu-saturu-un-apjomu>)

un nepilngadīgā motivācija un spēja šo informāciju sniegt. Pētījumi rāda – lai gan bērni sava vēl nepietiekamā sociālā un kognitīvā brieduma dēļ ir jutīgāka informācijas sniedzēju grupa, salīdzinot ar pieaugušajiem, ja tiek izmantotas bērniem atbilstošas intervēšanas un iztaujāšanas tehnikas, arī nepilngadīgie var sniegt ticamu informāciju par notikušo^{110; 11; 121}. Taču ir arī jāatceras – lai gan tiek izmantotas standartizētas un uz labās prakses principiem balstītas nepilngadīgo pratināšanas tehnikas, vienalga saglabājas risks, ka bērns var nesniegt informāciju dažādu citu iemeslu dēļ vai arī sniegtā informācija var nebūt pietiekami akurāta¹³¹.

Lai iegūtu kvalitatīvu un detalizētu informāciju no pratināmās personas, nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā tiek izmantotas empīriski pamatotas un strukturētas pratināšanas vadlīnijas un tehnikas. Vadlīnijās iekļautie norādījumi palīdz secīgi iegūt no pratināmās personas informāciju, ņemot vērā gan konkrētās lietas apstākļus, gan arī pratināmās personas individuālās vajadzības un īpatnības. Jebkuras pratināšanas tehnikas zelta standarts (būtiskākais, kas raksturo efektīvu pratināšanas tehniku) ir:

- palielināt sniegtās un ievāktās informācijas apjomu,
- samazināt pratināmās personas traumu,
- samazināt iegūtās informācijas neprecizitāti,
- saglabāt izmeklēšanas procesa integritāti,
- samazināt iespaidojamības risku,
- būt *jūtīgai* un piemērotai attiecībā uz pratināmā attīstības līmeni.

Viena no pasaules praksē visbiežāk izmantotajām strukturētajām pratināšanas vadlīnijām ir *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols, bet ir arī citi izmeklēšanas intervijas protokoli (skatīt 5. tabulu). Lai arī *NICHD* nav vienīgais protokols, kuru var izmantot bērnu intervijās, tam ir visplašākais empīriskais pamatojums¹⁴¹.

5. tabula. Izmeklēšanas intervijas protokoli

„Soli pa solim” intervēšanas protokols (*Stepwise Interview Protocol (SI)*, Yuille, 1989; Poole & Lamb, 1998)

Šajā protokolā tiek ņemti vērā speciālistu rekomendētie galvenie intervēšanas principi un posmi: (1) intervija sākas ar ievadu un kontakta izveidošanu, kuru laikā tiek novērtēta arī bērna valodas attīstība, lūdzot bērnu sniegt brīvu stāstījumu par kādu nesenu notikumu viņa dzīvē (piemēram, miļāko spēli, pēdējo dzimšanas dienas ballīti u. c.); (2) saruna par galveno izziņāmo jautājumu un lūgums bērnam brīvā stāstījumā izstāstīt visu, ko viņš atceras, bez bērna pārtraukšanas; (3) atvērto jautājumu posms, piemēram, lūdzu, izstāsti man visu par to laiku, kad...; (4) specifisku jautājumu uzdošana bez uzvedinošu jautājumu izmantošanas; (5) specifisku un precizējošu jautājumu uzdošana par papildu detaļām vai arī tiek precizēts, ja informācija nav konsekventa vai ir pretrunīga; (6) intervijas pabeigšana un noslēgšana. Šo intervēšanas tehniku var saukt par piltuves pieeju.

Kognitīvā intervija (*The Cognitive Interview*, Geiselman & Fisher, 1992)

Visbiežāk tiek izmantota, nopratinot pieaugušos cietušos un lieciniekus, taču pētījumi rāda, ka šo intervēšanas pieeju var izmantot arī bērniem (Saywitz et al., 1992; Koehnken et al., 1999; Larsson, & Granhag, 2005). Intervijas mērķis ir palielināt iegūtās informācijas apjomu no pratināmās personas, vienlaicīgi nesamazinot sniegtās liecības ticamību. Intervēšanas laikā tiek aktivizēta atmiņa, izmantojot šādas pieejas: (1) notikuma ārējās un iekšējās vides rekonstrukcija (konteksta atjaunošana); (2) tiek lūgts pastāstīt visu, ko viņš/ viņa atceras (visas informācijas reproducēšana); (3) tiek lūgts pastāstīt notikušo dažādā laika/hronoloģiskā secībā (secības maiņa); (4) informācijas iegūšana no pratināmā, jautājot viņam par notikušo no dažādiem skatpunktiem (perspektīvas maiņa).

Kornerhaus izmeklēšanas intervijas protokols (*CornerHouse Forensic Interview protocol, CornerHouse Integragency Child Abuse Evaluation and Training center, 2013*)

Šis ir daļēji strukturēts protokols, kas ir izmantojams bērniem ar dažādu attīstības līmeni. Intervēšanas laikā ir pieļaujams izmantot arī anatomiskos zīmējumus un anatomiskās lelles. Intervēšanas posmi: (1) kontakta veidošana; (2) informācijas iegūšana; (3) apgalvojumu izziņāšana; (4) cieņpilns noslēgums. Šis intervēšanas metodes laikā atšķirībā no citām tehnikām ievada daļā bērns netiek instruēts par sadarbības noteikumiem. Noteikumi tiek izskaidroti bērnam daudz dabiskākā veidā intervijas laikā, piemēram, kad bērns saka: „Es nezīnu...”, intervētājs intervijas laikā saka: „Tas ir pieņemami, ka tu kaut ko nezīni, man ir svarīgi zināt, ko tu zini...”

RATAC protokols (*Rapport, Anatomy Identification, Touch Inquiry, Abuse Scenario, and Closure*, Walters et al., 2003)

RATAC protokols tiek izmantots, ja nepilngadīgajiem tiek uzrādīti anatomiskie zīmējumi, lai identificētu cilvēku intīmās ķermeņu daļas.

3. NICHD IZMEKLĒŠANAS INTERVIJAS PROTOKOLS

NICHD izmeklēšanas intervijas protokols (*National Institute of Child Health and Human Development Investigative Interview protocol*) tika izstrādāts 2007. gadā ASV profesora Maikla Lamba (*Michael E. Lamb*) un Tomasa D. Laiona (*Thomas D. Lyon*) vadībā. Izstrādājot NICHD izmeklēšanas intervijas protokolu, autori balstījās un ņēma vērā bērnu kognitīvo un komunikācijas spēju attīstību un uzdoto jautājumu veidus, kas uzlabo bērnu spējas sniegt akurātu informāciju par savu pagātnes pieredzi.

Pašlaik NICHD izmeklēšanas intervijas protokols ir tulkots vairākās pasaules valstīs (pieejams ir 24 valodās; <https://nichdprotocol.com/the-nichd-protocol/>) un turpinās pētījumi, kas pierāda tā efektivitāti, pratinot bērnus no dažādām kultūrvīdēm[37]. Maikls E. Lambs ar kolēģiem norāda, ka pētījumi Amerikā, Lielbritānijā, Izraēlā un Kanādā uzrāda līdzīgus rezultātus un efektus, izmantojot šo intervēšanas metodi. Ir gan arī pētnieki, kas konstatē atšķirības pētījumu rezultātos, īpaši tādas, kas saistītas ar to, cik daudz detaļas tiek izgūtas no pratināmās personas. Maikls E. Lambs ar kolēģiem gan uzskata, ka nav skaidrs šo atšķirību iemesls, bet jādodomā, ka tas vairāk ir skaidrojams ar atšķirīgajām pieejām katras valsts jurisdikcijās. Autori arī norāda, ka ir jāturpina starpkultūras pētījumi šajā jomā^[12].

Lai arī Latvijā līdz šim nav izstrādātas apstiprinātas vadlīnijas un vienota pieeja nepilngadīgo pratināšanā, vēsturiski NICHD izmeklēšanas intervijas protokols ir pirmā profesionāļiem pieejamā metode, kuras pieejas līdz šim nepilngadīgo pratināšanas laikā tiek izmantotas. Nopratināšanas vadlīnijas Latvijas speciālistiem tika piedāvātas „Centra Dardedze” realizētā projekta „Bērna interešu aizstāvība – bērna kā vardarbības upura/liecinieka labākai aizsardzībai” (*Child Advocacy Centre – toward better protection of child victims/witnesses of violence in close relationships, 2014*) ietvaros izstrādātajā materiālā „Soli pa solim: Kriminālprocesā iesaistīta bērna nopratināšana”.

3.1. NICHD izmeklēšanas intervijas protokola versijas

NICHD izmeklēšanas intervijas protokolam ir vairākas pārskatītas versijas. Pirmā NICHD protokola versija tika izveidota 2007. gadā (standarta protokols), savukārt pēdējā pārskatītā versija tika publicēta 2014. gadā. NICHD izmeklēšanas intervijas standarta protokola izmantošana ir efektīva, ja intervējamais bērns ir motivēts atklāt notikušo, ja bērns jau iepriekš kādam par to ir pastāstījis^[15]. Intervētāja prasme un spēja atbalstīt bērnu ir īpaši svarīga, ja bērns nevēlas atklāt ar viņu notikušo. Psiholoģe Ira Herškoviča (*Ira Hershkowitz*) ar kolēģiem norādīja par nepieciešamību pārskatīt standarta NICHD izmeklēšanas intervijas protokolu, lai uzlabotu informācijas iegūšanu no bērniem, kas, iespējams, ir cietuši no vardarbības^[16]. Pārskatītajā NICHD izmeklēšanas intervijas protokola variantā daudz lielāka uzmanība tiek pievērsta tam, lai bērniem veidotos uzticība un vēlme sadarboties. Bērniem intervijas

laikā tiek sniegts sociāli emocionāls atbalsts. Pārskatītajā *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola variantā tika mainītas intervijas daļas un tikai pēc kontakta veidošanas daļas tiek izskaidroti sarunas pamatnoteikumi. Intervētājam māca būt daudz atbalstošākam posmā pirms galveno jautājumu noskaidrošanas neuzvedinošā un neiespaidojošā veidā (piemēram, jautājot bērnam par viņa vaļaspriekiem, ko viņam patīk darīt u. c.). Salīdzinot standarta intervijas pieeju un pārskatītās intervijas pieeju, ir secināms, ka emocionālais atbalsts pratināšanas laikā ir ļoti nozīmīgs un sekmē cietušo bērnu, kuri nav motivēti atklāt ar viņiem notikušo, sniegtās informācijas precizitāti^[16]. Arī 2020. gadā veiktajā pētījumā tika konstatēts, ka proporcionāli vairāk bērnu atklāja notikušo vardarbību, ja tika izmantota pārskatītā intervijas protokola pieeja. Tāpat kā iepriekšējos pētījumos, tika secināts, ka pieaug bērnu vēlēšanās un motivācija atklāt ar viņiem notikušo, ja tiek izmantota pārskatītā intervijas pieeja^[17]. Arī viena no jaunākajiem metaanalītiskajiem pētījumiem rezultāti apliecina, ka kontakta veidošanai, atbalsta sniegšanai un atvērto jautājumu uzdošanai ir liela nozīme, pratinot bērnus^[18]. Tika secināts, ka uzmanības pievēršana kontakta veidošanai pratināšanas laikā veicina bērna atklātību, bet atvērto jautājumu uzdošana ietekmē to, kā bērns atklāj par sevi sensitīvu informāciju. *NICHD* protokola izmantošana nav vērsta tikai uz informācijas ieguvu, bet arī uz tādu apstākļu izveidošanu, kas bērnam rada drošības sajūtu. Tādēļ speciālistam, nopratinot bērnu, jāveic darbības un sarunas, kas nekādā veidā nav saistītas ar izmeklējamo situāciju (piemēram, sarunas par rotaļlietām, mīļākajiem ēdieniem u. c.). Ja bērnam tiek radīta drošības sajūta un uzticēšanās, bērns vienmēr sniegs padziļinātāku informāciju nekā ja bērns tiks nopratināts formāli.

Galvenā atšķirība starp standarta protokola versiju un pārskatīto *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola versiju (2014/2018) ir tāda, ka pārskatītajā protokola versijā, kā iepriekš jau tika minēts, tiek likts uzsvars uz kontakta un uzticības veidošanu, un sadarbības veicināšanu ar bērnu, intervijas laikā sniedzot emocionālu atbalstu. Intervijas struktūrā būtiskākā izmaiņa ir saistīta ar to, ka pārskatītajā versijā, salīdzinoši ar standarta protokolu, ir mainītas vietām divas no intervijas daļām – pārskatītajā versijā vispirms intervijas laikā tiek veidots kontakts un notiek stāstījuma apmācība, un tikai pēc šīs daļas seko pamatnoteikumu izskaidrošana un praktiskie piemēri.

3.2. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola struktūra

Ņemot vērā dažādu pētījumu rezultātus, jāsecina, ka efektīvāka un universālāka ir pārskatītā *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola versija (*Revised Investigative Interview Protocol, Version 2014/2018*)^[11]. Šajā protokolā ir septiņi posmi un daļas (skatīt 6. tabulu).

6. tabula. *NICHD* izmeklēšanas intervijas posmi

- A** Ievads.
- B** Kontakta veidošana un stāstījuma apmācība.
- C** Pamatnoteikumu izskaidrošana un praktiskie piemēri.
- D** Turpmāko attiecību veidošana un epizodiskās atmiņas treniņš.
- E** Intervijas galvenā daļa un tajā ietvertie jautājumi.
- F** Informācijas izpaušana.
- G** Intervijas nobeigums.

Jānorāda – lai arī protokols neparedz un neaprunā nepieciešamību ar intervējamo personu tikties pirms galvenās intervijas, literatūrā tiek pamatots, ka intervētājam tomēr būtu jāņem vērā daži apsvērumi, kas norādītu uz šādas tikšanās pirms intervijas nepieciešamību. Zinot, piemēram, bērna dienas režīmu, var noteikt bērnam piemērotāko laiku intervijai. Noskaidrojot bērna sociālās, fiziskās, intelektuālās attīstības līmeni, bērna uzvedības īpatnības, bērna komunikācijas spējas u. c., var labāk prognozēt intervijas norisi, nepieciešamības gadījumā elastīgi modificēt to. Pirms intervijas var tikties arī ar nepilngadīgā pārstāvi vai iepazīties ar citiem pieejamajiem informācijas avotiem, kas palīdz labāk iepazīt intervējamo bērnu un līdz ar to veidot labāku kontaktu un sniegt atbalstu.

Pirms intervijas sākšanas ir svarīgi pārliecināties, vai vide, kurā notiks intervija, ir bērnam atbilstoša un atbalstoša. Rekomendācijās ir teikts, ka telpai, kur notiek intervija, jābūt pēc iespējas brīvai no dažādām lietām, kas novērš uzmanību, tostarp rotaļlietām. Tas samazina bērna iespaidojamības risku. Ir jāseko līdzi, lai intervija netiktu pārtraukta kādu citu personu iejaukšanās dēļ vai telefona zvana dēļ.

Tālāk īsumā ir apkopots svarīgākais, kas jāņem vērā pārskatītās *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola versijas posmos^[1].

Ievads. Iepazīšanās un tikšanās mērķa izskaidrošana

Ievada daļā intervētājs iepazīstina ar sevi, saviem pienākumiem, izskaidro bērnam viņa uzdevumus, kas no viņa tiek sagaidīts, kā arī galvenos pamatnoteikumus. Ir jāņem vērā, ka bērni var dažādi uztvert un izprast, kas no viņiem tiek sagaidīts, piemēram, bērniem no viņu iepriekšējās pieredzes var būt radusies pārliecība, ka ir jāveido labs stāsts, nevis, ka sniegtajai informācijai ir jābūt akurātai. Tādēļ ir ļoti būtiski uzsvērt un pievērst uzmanību intervijas pamatnoteikumu izklāstam.

Intervētājs cenšas līdz minimumam samazināt statusa atšķirības, paskaidrojot bērnam, ka bērns ir unikāls informācijas avots, jo, tā kā intervētājs nebija klāt notikumā, tad tikai bērns intervētājam var pastāstīt, kas un kā notika.

Kontakta veidošana

Kontakta veidošanas posms sastāv no divām daļām – brīvas, atbalstošas vides radīšanas un kontakta nodibināšanas starp intervētāju un bērnu, pirmām kārtām iepazīstot labāk bērnu. Bērns tiek mudināts stāstīt atklāti gan par savu pozitīvo, gan negatīvo pieredzi un tiek virzīts pastāstīt detaļas intervētājam, kas saudzīgi uzdod jautājumus un uzmanīgi un ieinteresēti klausās bērnam. Protokolā ir aprakstīts, kā veidot šādu sarunu. Daudzi pētījumi pamato, ka laba kontakta izveidošana ar bērnu ir saistīta ar labāku bērna iesaistīšanos pratināšanā un samazina iespaidojamības risku. Iepriekš jau tika minēts, ka, lai labāk izveidotu kontaktu ar bērnu, ir svarīga arī tikšanās pirms intervijas. Intervētājam visas intervijas laikā jāseko līdzi, lai izveidotais kontakts tiek saglabāts, tādā veidā samazinot iespēju, ka bērns sāks izvairīties vai nesadarboties.

Stāstījuma apmācība

Pētījumi rāda, ka bērni, kuri ir apmācīti sniegt informāciju par savas pagātnes notikumiem, izmantojot brīvā stāstījuma pieeju, ir daudz atsaucīgāki arī intervijas galvenajā daļā, kad jāstāsta par notikušo. Iespējas nodrošināšana bērnam pastāstīt detalizēti par kādu savas pagātnes notikumu viņam palīdz trenēt spēju izgūt no atmiņas un reproducēt kādu epizodisku informāciju un tādā veidā veicina to, ka bērns iepazīstas ar intervēšanas pieejām/tehniskām, kādas tiks izmantotas galvenajā intervijas daļā. Tas arī veicina izpratni par to, cik detalizēta informācija ir jāsniedz, lai saprastu bērna pieredzi.

Pirms intervijas intervētājs identificē kādu neitrālu bērna pieredzi (piemēram, pirmā skolas diena, dzimšanas diena, brīvdienas, svinības u. c.) un pēc tam var iztaujāt par konkrēto bērna iepriekšējā pieredzē bijušo notikumu. Ja ir iespējams, intervētājs izvēlas notikumu, kas ir tuvu izmeklējamās situācijas notikumam (bet nenotiek vienlaicīgi). Intervētājs seko līdzi, kā bērns apraksta notikumu, pārliecinoties, ka bērns informāciju izgūst, izmantojot epizodisko atmiņu, un vienlaicīgi bērns tiek sagatavots arī galvenajā intervijas daļā izgūt informāciju no epizodiskās atmiņas.

Pamatnoteikumu izskaidrošana

Pamatnoteikumu skaidrojums balstās uz pieņēmumu, ka šī pieeja veicina detalizētāku un akurātāku atbilžu saņemšanu no bērna. Intervētājs instrue bērnu par to, ka obligāti jāsaņem patiesība, ka jāstāsta tikai par paša piedzīvoto un nav jāstāsta par notikumiem, kurus ir stāstījis kāds cits.

Apkopjot līdz šim veiktos pētījumus, ir secināms, ka zinātnieki vislielāko uzmanību pievērš *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola struktūras un daļu ietekmei uz liecību kvalitāti. Starp zinātniekiem un praktiķiem notiek diskusijas par *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola pamatnoteikumu izskaidrošanas posma nepieciešamību pratināšanas laikā. Intervijas pamatnoteikumu izskaidrošanai bērnam var būt vairākas funkcijas: (a) pamatnoteikumu izskaidrošana bērnu *ievada* intervijā, izskaidro katra dalībnieka lomas un intervijas mērķi; (b) novērtē bērna liecināšanas spējas (vai bērns spēj atšķirt patiesību no meliem, vai bērns absolās teikt taisnību); (c) izveido sarunas konvenciju, kas palīdz novērst minējumus, spekulācijas un pārpratumus; (d) aizsargā bērnus nepakļauties uzvedinošiem jautājumiem. Psihologs Jasons Dikinsons (*Jason J. Dickinson*) ar kolēģiem, apkopojot dažādu pētījumu rezultātus, secina, ka līdzšinējo pētījumu rezultāti par pamatnoteikumu izskaidrošanas nepieciešamību, pratinot bērnus, ir devuši jauktus rezultātus un ne vienmēr pamatnoteikumu izskaidrošana bērnam uzlabo bērna liecību kvalitāti¹⁹¹. Vairāku pētījumu rezultāti rāda, ka pamatnoteikumu izskaidrošana ir efektīva tad, ja bērnam ļauj praktizēt to izmantošanu nevis tikai, ja tos izklāsta^{191;201}. Vienā no pirmajiem sistematizētajiem pētījumiem tika atklāts, ka bērni daudz labāk var izprast pamatnoteikumus un paturēt tos prātā, ja intervētājs papildus piestrādā pie tā, lai pārlicinātos, ka bērni demonstrē šo kompetenci. Ja bērnam tiek tikai izskaidrots, kas viņam jādara, tas nesniedz efektivitāti, un pat vecāki bērni nevar atbildēt un izprast korekti visus noteikumus pēc pirmā izskaidrošanas mēģinājuma. Autori arī uzsver, ka papildu laika veltīšana pamatnoteikumu izskaidrošanai netiešā veidā veicina arī kontakta veidošanu ar bērnu¹⁹¹. 2019. gadā veiktajā psihologa Daniela Brauna (*Daniel A. Brown*) un viņa kolēģu pētījumā, kurā tika salīdzināti bērni ar dažādiem mentālās attīstības līmeņiem un tas, kā pamatnoteikumu izskaidrošana ietekmē viņu liecību, tika secināts, ka bērna mentālās attīstības pakāpei ir būtiska ietekme visos intervēšanas posmos. Jo augstāks ir bērna attīstības līmenis, jo uzlabojas bērna spēja izprast pamatnoteikumus un tos izmantot, kā arī bērns atbilstošāk reaģē uz uzvedinošu intervētāja pieeju. Vēl viens no šī pētījuma izrietošs secinājums apgalvo, ka, neskatoties uz pieņēmumu, ka pamatnoteikumu atkārtošana uzlabo bērna sniegtās informācijas kvalitāti un aizsargā no neatbilstošu jautājumu ietekmes riska, bērna sniegums pamatnoteikumu izskaidrošanas posmā nav universāli saistīts ar intervijas laikā iegūtās informācijas akurātību, bērna attīstības līmenis variāciju izskaidro labāk²¹¹. Patiesības teikšanas solījuma saņemšana no bērna palielina bērna vēlmi atklāt pārkāpumus un samazina iespēju, ka bērns sniegs nepatiesu, iespējams, citu personu iespaidotu informāciju.

Intervētājs bērnam arī izskaidro, ka bērns var brīvi koriģēt intervētāju, ja tas ir nepieciešams. Intervētājs arī vērs bērna uzmanību, ka, ja bērns kaut ko nesaprot vai nezina, viņš var teikt: „Es nezinu”, „Es nesaprotu” tā vietā, lai izteiktu minējumus.

Intervijas galvenā daļa

Tālāk seko intervijas daļa, kurā intervētājs mēģina bērna uzmanību pārslēgt uz galveno notikumu un to dara pēc iespējas mazāk iespaidojoši. Ja šajā posmā bērns neatklāj notikušo, ir jāapsver iespēja tikties ar bērnu citā reizē. Dažreiz var būt situācija, ka intervētājam ir pamatotas aizdomas, ka bērns ir saskāries ar vardarbību, tādēļ ir svarīgi pārliecināties, ka bērns turpmāk atradīsies drošā vidē. Ja intervētājs nolemj turpināt interviju, jo viņam jau iepriekš bija zināmi fakti par iespējamo notikumu, tad intervētājam pirms intervijas ir jānoformulē specifiski jautājumi par notikušo, kas ir pēc iespējas mazāk iespaidojoši. Ja šādi jautājumi nav noformulēti pirms intervijas, tad ir nepieciešams pārtraukums, kura laikā jautājumi tiek noformulēti. Ja bērns apstiprina intervētāja faktus vai pats atklāj notikušo, intervētājs saka: „Pastāsti man visu par to!” Ja bērns neapstiprina intervētāja sniegtos faktus vai neatklāj notikušo, intervētājam jānovirza uzmanība uz neitrāliem notikumiem un jāpabeidz intervija, atstājot atvērtu iespēju tikties ar bērnu citā reizē.

Brīvais stāstījums

Kad notikušais ir atklāts, brīvā stāstījuma daļa sākas ar uzaicinājumu: „Pastāsti man visu, kas notika, no sākuma līdz beigām, tik labi, cik tu to vari atcerēties.” Tam seko atvērti vispārīgo jautājumu uzdošana: „Un kas notika pēc tam?”, „Pastāsti man vairāk par to.” Šādu pamudinājumu mērķis ir veicināt bērna spontāno stāstījumu. Atvērti vispārīgo jautājumu uzdošana visās bērnu vecumgrupās palīdz iegūt pietiekami izsmeļošu, bērna brīvi paustu informāciju par notikušo. Savukārt fokusēti jautājumi (precizēts un tiešs uzaicinājums) ir jāizmanto tikai iztaujāšanas daļas beigās, kad vēl joprojām trūkst svarīgas informācijas. Protokolā arī ieteikts atgriezties pie atvērti jautājumu uzdošanas pēc apstiprinošu atbilžu saņemšanas uz fokusētajiem (precizētajiem un tiešajiem uzaicinājuma) jautājumiem. Taču ir situācijas, ka vispārīgo atvērti jautājumu uzdošana ilgākā laika periodā var nebūt efektīva, tādēļ protokols ļauj intervētājam uzdot alternatīvus apvienotos jautājumus, kas izriet no jau iepriekš stāstītā konteksta. Šajos jautājumos ir jāietver tā informācija un jāatsaucas uz to informāciju, kuru bērns ir pieminējis jau iepriekš, piemēram, „Tu teici, ka viņš pieskārs tavam krāniņam. Pastāsti, lūdzu, vairāk par to.” Līdzīgi, ja jāprecizē un jānosaka laika periods, kas norobežo darbību vai notikumu, kuru minēja bērns, piemēram, „Tu stāstīji [darbība vai notikums, ko minēja bērns]. Pastāsti, kas notika tieši pirms un kas notika tūlīt pēc šī notikuma”; „Pastāsti, kas notika starp [darbība, ko minēja bērns] līdz [cita darbība, ko minēja bērns].”

Situācijās, ja ir notikuši vairāki incidenti, bērnam, tāpat kā pieaugušajam, ir tendence aprakstīt notikumus, neizdalot katra notikuma specifiskās pazīmes. Šajā gadījumā intervētājam ir jāizjautā un jāprecizē, sākot ar to notikumu, kas ir bijis pirmais vai pēdējais visu notikumu ķēdē, vai arī vecākiem bērniem (vecākiem par astoņiem gadiem) – ar to notikumu, ko viņi atceras vislabāk. No vienas puses, ja ir īss laika

periods starp pēdējo notikumu un interviju, tad atmiņā daudz labāk būs pieejams pēdējais notikums, kā arī būs maza iespēja, ka pēc tam sekojušie notikumi varētu ietekmēt atmiņas kvalitāti. No otras puses, pirmais notikums atmiņā tiek iekodēts vēl bez tālāko notikumu izveidotas vispārējās shēmas, tādēļ iespējams, ka to būs arī vieglāk atcerēties. Ja bērna pieredzē ir ilgstoša un atkārtota slikta izturēšanās pret bērnu, tas var būt izaicinājums intervētājam iegūt sīku informāciju par katru sliktas izturēšanās incidentu. Ir pētījumi, kas apliecina, ka bērns sniedz vairāk informācijas par notikušo, ja pirmais jautājums tiek uzdots: „Kas parasti notiek?"/„Kas visbiežāk notiek?” un pēc tam seko specifiskās informācijas noskaidrošana par notikumu.

Turpmākā iztaujāšana

Ja bērna brīvajā stāstījumā atklātajā notikumā pēc atvērto vispārējo jautājumu uzdošanas trūkst kādas svarīgas un nozīmīgas detaļas vai iegūtā informācija nav skaidra, jāuzdod fokusēti jautājumi ar precizējošu vai tieša uzaicinājuma pieeju. Piemēram, „Tu minēji, ka tu biji veikalā. Kur tieši tu biji? [pauze, atbildes sagaidīšanai]. Pastāsti man par to veikalu!” vai arī „Iepriekš tu minēji, ka tava mamma sita tev ar garu priekšmetu. Kas tas ir par priekšmetu? [pauze, atbildes sagaidīšanai]. Pastāsti man visu, ko tu vari atcerēties par šo priekšmetu.”

Pārtraukums

Pēc atvērto jautājumu uzdošanas intervētājs bērnam un sev var piešķirt pārtraukumu. Pārtraukuma laikā intervētājs pārskata iegūtās atbildes un, ja trūkst kādas informācijas, formulē vēlāk bērnam uzdodamos jautājumus, kā arī izplāno atlikušo intervijas daļu. Pēc pārtraukuma intervētājs sāk noskaidrot trūkstošo papildu informāciju, uzdodot atvērtos jautājumus un fokusētos jautājumus. Sagatavo rakstveidā jautājumus, kas iekļauj atbilžu variantus, kā arī apdomā, kā tos var aizvietot ar atvērtajiem jautājumiem vai fokusētajiem jautājumiem, kas aicina pastāstīt par notikumu. Tikai pēc tam tiek uzdoti jautājumi par tēmām vai notikumiem, kas netika pieminēti.

Informācija par to, kā tika atklāts notikums

Lai arī sākotnēji tas nebija iekļauts protokolā, pieredze rāda, ka ir svarīgi pajautāt bērnam, kā citi cilvēki uzzināja par notikušo. Ir svarīgi noskaidrot, ar ko bērns ir runājis par notikušo pirms izmeklēšanas intervijas, jo tas palīdz labāk dokumentēt un saprast, kas ar bērnu ir noticis.

Intervijas nobeigums

Intervētājs pēc iztaujāšanas jautā bērnam, vai ir vēl kaut kas, ko viņš vēlētos pastāstīt. Pēc tam intervētājs beidz tikšanos, pārrunājot ar bērnu kādu neitrālu tēmu.

4. **NICHD IZMEKLĒŠANAS INTERVIJAS PROTOKOLA EFEKTIVITĀTES IZVĒRTĒJUMS DAŽĀDĀS BĒRNU GRUPĀS**

Zinātniskajā literatūrā ir atrodami pamatojumi *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola efektivitātei, tostarp arī protokola efektivitātes noturībai, ja protokolu izmanto dažādās kultūrvidēs. Turklāt pastāv pētījumi, kuros ir vērtēta *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola efektivitāte, intervējot ne tikai cietušos bērnus un bērnus lieciniekus, bet dažāda vecuma bērnus un bērnus ar īpašām vajadzībām. Tiek arī norādīts, ka, lai veiksmīgi un efektīvi izmantotu *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolus, ir nepieciešamas mācības, treniņš un pārraudzība^[7; 22].

4.1. **Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība darbā ar cietušajiem bērniem un bērniem lieciniekam**

Analizējot zinātnisko literatūru, konstatēts, ka *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola izmantošana, pratinot cietušos bērnus un bērnus lieciniekus, ir efektīva, jo:

- tiek iegūts vairāk informācijas un tā ir detalizētāka nekā, ja bērns tiek nopratināts/intervēts bez protokola^[23; 24];
- samazinās uzvedinošo un iespaidojamību veicinošo jautājumu izmantošana;
- pieaug atvērto jautājumu izmantošanas skaits;
- pieaug notikuma detaļu skaits, ko sniedz pratināmā persona, un šis efekts saglabājas neatkarīgi no bērna vecuma^[24];
- palīdz arī labāk izvērtēt iegūtās informācijas ticamību nekā, ja pratināšana ir veikta brīvas intervijas veidā^[16];
- brīvā stāstījuma veicināšana palielina detalizētākas informācijas iegūšanu no bērna nekā fokusētu, direktīvu paņēmienu izmantošana, nesamazinot liecības akurātību;
- sniedzot informāciju, bērnu atsaucība pieaug, ja bērni ir saņēmuši papildu treniņu savas pieredzes aprakstīšanā;
- veicina akurātu atbilžu saņemšanu, pat ja tiek uzdoti dažāda veida jautājumi un dažādas (aicinošas vai direktīvas) pamudinājuma pieejas^[21];
- samazina bērna uzņēmību pret maldinošās informācijas negatīvo ietekmi^[25];
- palīdz labāk izvērtēt iegūtās informācijas ticamību nekā, ja pratināšana ir veikta brīvas intervijas veidā.

4.2. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība darbā ar dažāda vecuma bērniem

Analizējot zinātnisko literatūru par *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola izmantošanu, secināms, ka, izmantojot to, dažādās vecuma grupās iespējams iegūt vairāk un detalizētāku informāciju nekā, ja bērns tiek nopratināts/intervēts bez protokola^[26]. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols nav vienīgais protokols, kuru var izmantot bērnu intervijās, taču tam ir visplašākais empīriskais pamatojums^[27]. Empīriskajos pētījumos *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols tiek izmantots no triju gadu vecuma (biežāk no četrus gadu vecuma), taču pētījumos nav pamatota šāda pieeja protokola lietošanai praksē. Visticamāk, tas ir saistīts ar jaunāku bērnu valodas un domāšanas attīstības īpatnībām, kā dēļ ir būtiski apgrūtināta vienošimīgi interpretējamas informācijas ieguve. Pētījumos *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols visbiežāk tiek izmantots līdz 14–15 gadu vecumam. Zinātniskajās publikācijās nav atrodams pamatojums, kādēļ protokols netiek empīriski pārbaudīts vecāku bērnu izlasēs, taču tas var būt saistīts ar to, ka vecāku bērnu kognitīvās spējas kļūst nobriedušākas, kā arī vairākas darbības, kas mazgadīgu bērnu grupā uzskatāmas par seksuālo vardarbību, vecāku bērnu grupā zaudē savu aktualitāti (piemēram, pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās). *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolam nav atsevišķu versiju, kuras varētu izmantot jaunāku bērnu intervēšanā. Protokols ir izveidots pietiekami elastīgs, lai atbilstoši apmācīts speciālists spētu to adekvāti izmantot katra bērna īpatnībām, izvēloties katram bērnam atbilstošas intervēšanas un jautājumu uzdošanas tehnikas. Šīs īpatnības ir būtiski ņemt vērā, piemēram, dibinot kontaktu ar bērnu, jo veiksmīga saskarsmes veidošana intervijas sākumā uzlabo iegūtās informācijas kvalitāti^[26] un bērnu emocionālo stāvokli intervēšanas laikā un pēc tās^[28]. No minētā izriet, ka *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola izmantošana nav vērsta tikai uz informācijas ieguvi, bet arī uz tādu apstākļu izveidošanu, kas bērnam rada drošības sajūtu. Tas savukārt nozīmē, ka, piemēram, procesa virzītājam nopratināšanas gadījumā jāreķinās, ka ar bērnu jāveic darbības un sarunas, kas nekādā veidā nav saistītas ar izmeklējamo situāciju (piemēram, sarunas par rotaļlietām, mīļākajiem ēdieniem u. c.). Procesā virzītājam šīs darbības var šķist liekas vai pat apgrūtinājošas, taču tās nepieciešamas bērna drošības sajūtas un uzticības radīšanai – šādos apstākļos bērni vienmēr sniegs padziļinātāku informāciju nekā tad, ja viņi tiks vienkārši nopratināti^[26; 28]. Lai katrs *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola lietotājs spētu elastīgi to izmantot, viņam jāapgūst mācību programmas gan par protokola izmantošanu, gan par bērnu vecumposma īpatnībām. Šādu mācību veidošana būtiski uzlabo speciālistu veiktās intervijas^[26]. Protokola izmantošanas maksimālo efektivitāti var sasniegt, ja mācības tiek rīkotas periodiski^[22] un intervētājiem iespējams saņemt atgriezenisko saikni par savu darbu^[29]. 5. tabulā redzamas *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola izmantošanas īpatnības pa vecumposmiem.

5. tabula. NICHD izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība dažāda vecuma bērniem

Vecumposmi	Protokola piemērotība
0–3 gadi	Nav piemērojams
3–6 gadi	<ul style="list-style-type: none"> • Bērns spēj atcerēties un sniegt izmeklēšanai būtisku informāciju, taču bērns jāintervē, izmantojot zināšanas par konkrētā vecumposma kognitīvo un personības attīstību^[30]. • No visiem vecumposmiem informācijas detalizācija būs viszemākā^[30]. • Slēgti jautājumi samazina iegūtās informācijas ticamību, bet atvērti – paaugstina^[22; 24]. • Jo ātrāk notiek intervija, jo detalizētāka informācija tiks sniegta, un otrādi. • No visiem vecumposmiem visretāk atklāj vardarbību^[31]. • Ja nevardarbīgās mātes aizstāv bērnu (ir bērna pusē), tad bērns sniegs vairāk informācijas nekā citos apstākļos^[32]. • Bērni biežāk atklāj informāciju fiziskas ietekmēšanas un draudu gadījumos nekā citu vardarbības formu gadījumos^[32]. • Vienlaicīgi uzdodot vairākus jautājumus, būtiski pazeminās iegūtās informācijas kvalitāte (Kad tu gāji pa ielu, kas tev bija mugurā? Ko tu darīji?)^[33]. • Protokola izmantošana uzlabo informācijas iegūvi no bērniem, kuri sākotnēji ir noslēgti^[34].

6–12 gadi

- Bērni spēj atcerēties un sniegt izmeklēšanai būtisku informāciju, taču bērns jāintervē, izmantojot zināšanas par konkrētā vecumposma kognitīvo un personības attīstību^[30].
- Informācijas detalizācija ir labāka nekā pirmsskolas vecuma bērniem^[30].
- Atvērti jautājumi palielina iegūtās informācijas detalizāciju, ticamību, bet slēgti – samazina^[12; 22].
- Jo ātrāk notiek intervija, jo detalizētāka informācija tiks sniegta, un otrādi^[12; 22].
- Salīdzinot ar pirmsskolas vecuma bērniem, skolas vecuma bērni ir mazāk pakļāvīgi slēgtiem jautājumiem, taču joprojām ir ietekmējami^[12].
- Skolas vecuma bērni biežāk nekā pirmsskolas vecuma bērni atklāj vardarbību, taču tas notiek retāk nekā 12–18 gadu grupā^[31].
- Ja nevardarbīgās mātes aizstāv bērnu (ir bērna pusē), tad bērns sniegs vairāk informācijas nekā citos apstākļos^[31].
- Bērni biežāk atklāj informāciju fiziskas ietekmēšanas un draudu gadījumos nekā citu vardarbības formu gadījumos^[31].
- Vienlaicīgi uzdodot vairāku daļu jautājumus, būtiski pazeminās iegūtās informācijas kvalitāte (Kad tu gāji pa ielu, kas tev bija mugurā? Ko tu darīji?)^[33].
- Protokola izmantošana uzlabo informācijas iegūvi no bērniem, kuri sākotnēji ir noslēgti^[35].

12–18 gadi

- Pētījumi bieži aprobežojas ar 14 gadus veciem bērniem. Protokola efektivitāte vecāku bērnu populācijā (14+) ir maz pētīta.
- Salīdzinot ar citām grupām, biežāk atklāj vardarbību^[26].
- Ja nevardarbīgās mātes aizstāv bērnu (ir bērna pusē), tad bērns sniegs vairāk informācijas nekā citos apstākļos^[32].
- Bērni biežāk atklāj informāciju fiziskas ietekmēšanas un draudu gadījumos nekā citu vardarbības formu gadījumos^[32].
- Protokola izmantošana uzlabo informācijas iegūvi no bērniem, kuri sākotnēji ir noslēgti^[28].

4.3. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība bērniem ar īpašām vajadzībām

Analizējot zinātnisko literatūru par *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola izmantošanu, secināms, ka, izmantojot to bērniem ar dažādiem traucējumiem, iespējams iegūt vairāk un detalizētāku informāciju nekā tad, ja bērns tiek nopratināts/intervēts bez protokola^[26]. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolam nav atsevišķu versiju, kas tiktu izmantotas bērnu ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem intervēšanas gadījumā. Protokols ir izveidots pietiekami elastīgs, lai atbilstoši apmācīts speciālists spētu to adekvāti izmantot katra bērna īpatnībām, izvēloties katram bērnam atbilstošas intervēšanas un jautājumu uzdošanas tehnikas. 6. tabulā ir redzamas *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola izmantošanas īpatnības bērniem ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem intervēšanas gadījumā.

6. tabula. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība bērniem ar dažādiem traucējumiem

Klīnisko diagnožu grupas*	Protokola piemērotība
Autiskā spektra traucējumi	<ul style="list-style-type: none">• Bērni potenciāli spēj atcerēties un sniegt izmeklēšanai būtisku informāciju, taču bērni jāintervē, izmantojot zināšanas par autiskā spektra traucējumiem^[35].• Šauri, slēgti jautājumi bērniem ar saglabātu intelektu, bet ar autiskā spektra traucējumiem biežāk var radīt kļūdas sniegtajā informācijā^[35].• Bērni ar autiskā spektra traucējumiem sniedz mazāk detaļu nekā bērni, kuri attīstās tipiski^[35].• Bērni no klīniskajām grupām retāk atklāj vardarbību^[31].• Bērni ar autiskā spektra traucējumiem pievērš uzmanību nenozīmīgām (sekundārām) lietām, tāpēc viņiem var būt grūtības atcerēties primāru notikumu, kas interesē izmeklētājus^[36].• Bērni ar autiskā spektra traucējumiem var nepaust informāciju par emocijām, sarunām, attiecībām, kas ir raksturīgi šiem traucējumiem un netiek darīts apzināti. Šādā gadījumā var palīdzēt, ja intervētājs biežāk izrāda iniciatīvu par minētajām tēmām^[36].

<p>Autiskā spektra traucējumi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Līdz šim veiktie pētījumi autiskā spektra traucējumu grupās ar adekvātām intelektuālajām un valodas spējām neuzrāda būtiski atšķirīgus suģestējamības rādītājus¹³⁶¹. • Pētījumi par meliem autiskā spektra grupā nav viennozīmīgi – vairāki pētījumi uzrāda, ka šie bērni retāk melo un viņu meli ir laikā nenoturīgi, taču citos pētījumos nav melošanas atšķirību ar tipiskas attīstības bērniem¹³⁶¹. • Bērni ar zemākām verbālajām (jēdzieniskās domāšanas) spējām sniedz mazāk detaļu nekā bērni, kuriem šīs spējas nav traucētas¹²¹¹.
<p>Garīgās attīstības traucējumi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bērni potenciāli spēj atcerēties un sniegt izmeklēšanai būtisku informāciju, taču bērns jāintervē, izmantojot zināšanas par garīgās attīstības traucējumiem¹²¹¹. • Bērni ar vieglu un vidēji smagu garīgo atpalcību ir spējīgi sniegt patiesu informāciju par pagātņi, taču tā ir mazāk detalizēta un neprecīzāka, salīdzinot ar vienaudžiem bez traucējumiem¹¹⁴¹. • Bērni ar garīgās attīstības traucējumiem spēj sniegt vienkāršotu stāstījumu, atbildot uz atvērtiem jautājumiem¹¹⁴¹. • Bērni no kliniskajām grupām retāk atklāj vardarbību¹³¹¹. • Bērni ar garīgās attīstības traucējumiem ir vairāk suģestējami – jo smagāka attīstības aizture, jo lielāka suģestējamība¹³⁶¹. • Salīdzinot ar apstākļiem, kad protokols netiek lietots, protokola izmantošana uzlabo sniegtās informācijas kvalitāti bērnu ar pazeminātām intelektuālajām spējām grupā¹²¹¹. • Bērni ar zemākām verbālajām (jēdzieniskās domāšanas) spējām sniedz mazāk detaļu nekā bērni, kuriem šīs spējas nav traucētas¹²¹¹.

* citās diagnožu grupās *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols nav pietiekami pārbaudīts

5. *NICHD* IZMEKLĒŠANAS INTERVIJAS PROTOKOLA PIEMĒROTĪBA LATVIJAS APSTĀKĻIEM: KULTŪRVIDEI UN KRĪMINĀLPROČESA IZMEKLĒŠANĀ

NICHD izmeklēšanas intervijas protokols ir tulkots dažādās valodās, kas nodrošina, ka protokolu var izmantot, intervējot nepilngadīgos viņu dzimtajā valodā. Svarīgi apzināties, ka protokola tulkošana no angļu valodas latviešu valodā pati par sevi nenodrošina, ka protokols ir piemērots Latvijas apstākļiem, pratinot nepilngadīgos cietušos un lieciniekus par viņu pagātnes pieredzi. Tādēļ jāizvērtē *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība Latvijas kultūrvidei un nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanai pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā.

5.1. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība Latvijas kultūrvidei

NICHD izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība Latvijas kultūrvidei tika vērtēta no divām pozīcijām: 1) nepilngadīgais (piemēram, vecums, attīstības īpatnības, īpašās vajadzības, emocionālais stāvoklis, kognitīvo procesu darbība, komunikācijas spējas) un 2) *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā izmantotām metodēm un tehnikām (piemēram, apgalvojumi, uzaicinājumi, jautājumu uzdošanas veids, formulējums un saturs). Pirms *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola lietošanas, pratinot bērnus Latvijā, svarīgi izvērtēt, kā latviski runājošiem bērniem ir piemērotas konkrētās pratināšanas tehnikas. Tādēļ eksperti psihologi, kuriem ir pieredze un zināšanas darbā ar nepilngadīgajiem kriminālprocesā, izvērtēja *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā piedāvāto pratināšanas tehniku piemērotību bērnu psihei. Zināms, ka arī Kriminālprocesa likumā ir norādīts, ka pratināšanas laikā bērnam jāuzdod jautājumi viņa psihei atbilstošā formā.

Vērtējot *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piemērotību Latvijas kultūrvidei, tika ņemts vērā, ka protokols paredzēts dažāda vecuma bērniem un bērniem ar īpašām vajadzībām. Ekspertu psihologu izvērtējums par *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piemērotību Latvijas kultūrvidei aprakstīts 2. pielikumā.

Eksperti secina, ka *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols ir piemērojams, intervējot bērnus Latvijā par viņu pagātnes notikumiem, bet būtiski ņemt vērā ekspertu norādes, izmantojot protokolu praksē. Bērnu intervijās, izmantojot *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolu, eksperti rekomendē:

- Informēt bērnu par intervijas mērķi un norises gaitu pirms intervijas vai intervijas sākuma posmā (A posms).
- Izmantot katram bērnam un situācijai piemērotākās protokolā piedāvātās intervijas tehnikas (piemēram, apgalvojumi, uzaicinājumi, jautājumu uzdošanas veids, formulējums un saturs) vai aizstāt ar citām bērnam un situācijai piemērotākām intervēšanas tehnikām (A līdz G posms).
- Rūpīgi izvērtēt informāciju, kādu intervētājs lūdz bērnam pastāstīt kontakta dibināšanas un uzticības veidošanas laikā (B un D posms), kā arī rūpīgi izvērtēt izmantotās intervēšanas tehnikas un metodes, rosinot bērnu sniegt detalizētu informāciju par savu pieredzi. Svarīgi, lai bērns pēc sniegtās informācijas par savu pagātnes pieredzi būtu motivēts sniegt informāciju par izmeklējamu situāciju.
- Turpmākā attiecību veidošanā un epizodiskā atmiņas treniņā (D posms) rosināt bērnu pastāstīt par notikumiem, kas palīdz intervētājam pamazām pietuvināties sarunai par izmeklējamu situāciju.
- Rūpīgi izvērtēt nepieciešamību veikt pārtraukumu intervijas laikā (E posms). Pārtraukuma gadījumā rūpīgi izvērtēt, ņemot vērā bērna vecumu un konkrēto situāciju, pārtraukuma ilgumu. Svarīgi, lai bērns pēc pārtraukuma būtu motivēts

turpināt sniegt informāciju par izmeklējamu situāciju.

- Rūpīgi izvērtēt nepieciešamību pārtraukt interviju (D posms un E posms), ja bērna drošība var tikt apdraudēta (piemēram, bērnam jāatgriežas pie iespējamā varmākas) un liecība var tikt ietekmēta (piemēram, vecāks netic, ka bērns ir saskāries ar vardarbību). Svarīgi, lai bērns atkārtotas intervijas laikā būtu motivēts sniegt informāciju par izmeklējamu situāciju.
- Izvērtēt nepieciešamību papildus *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā norādītajai informācijai intervijas nobeigumā (G posms) pirms sarunas sākšanas par neitrālām tēmām bērnam pajautāt, piemēram: „Vai tu vēlies man vēl kaut ko pastāstīt, pirms mēs beidzam sarunu par notikumu, kuru tu piedzīvoji?”; „Vai tu vēlies man vēl kaut ko pastāstīt, ko es tev nepajautāju?”

Kopumā secināms, ka *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols lietojams dinamiski, ņemot vērā bērna individuālās īpatnības un konkrētos apstākļus, kādos notiek bērna intervēšana.

5.2. Izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā

NICHD izmeklēšanas intervijas protokola piemērotība pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā Latvijā, pratinot nepilngadīgos cietušos un lieciniekus, tika vērtēta no divām pozīcijām: 1) Kriminālprocesa likumā noteiktajām prasībām saistībā ar nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem un 2) *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā izmantotām metodēm un tehnikām (piemēram, apgalvojumi, uzaicinājumi, jautājumu uzdošanas veids, formulējums un saturs). Pirms *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola lietošanas, pratinot nepilngadīgos cietušos un lieciniekus pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā, svarīgi izvērtēt, kā Kriminālprocesa likumā noteiktajām prasībām ir piemērots šis protokols. Tādēļ eksperts jurists un eksperti psihologi, kuriem ir pieredze un zināšanas darbā ar nepilngadīgajiem kriminālprocesā, izvērtēja *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā piedāvāto pratināšanas tehniku piemērotību Kriminālprocesa likumā noteiktajām prasībām saistībā ar nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem.

Vērtējot *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piemērotību kriminālprocesā noteiktajām prasībām, tika ņemts vērā, ka protokols paredzēts dažāda vecuma bērniem, bērniem ar īpašām vajadzībām, bērniem ar dažādiem procesuāliem statusiem kriminālprocesā (cietušais un liecinieks) un bērniem, kuri saskārušies ar dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem. Ekspertu psihologu un jurista izvērtējums par *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piemērotību pirmstiesas izmeklēšanas procesā aprakstīts 3. pielikumā.

Kopumā secināms, ka *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols ir piemērojams, pratinot bērnus Latvijā pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā par iespējamo noziedzīga nodarījuma pieredzi, bet būtiski ņemt vērā eksperta norādes, izmantojot protokolu kriminālprocesa izmeklēšanā. Eksperti, pratinot bērnus pirmstiesas kriminālprocesā, izmantojot *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolu, rekomendē:

- Ievērot Kriminālprocesa likumā noteiktās prasības par nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas kārtību, piemēram:
 - ✓ sākot pratināšanu, norāda nepieciešamo informāciju (piemēram, pratināšanas vietu, datumu, sākšanas laiku);
 - ✓ pirms pratināšanas informē nepilngadīgo par izmeklēšanas darbības fiksēšanu skaņu un attēlu ierakstā;
 - ✓ pirms pratināšanas izskaidro nepilngadīgajam Kriminālprocesa likumā viņam paredzētās tiesības un pienākumus, bet 14 gadus sasniegušu personu brīdina par atbildību par pienākumu nepildīšanu;
 - ✓ nepilngadīgajam, kurš tiek pratināts ar psihologa un tehnisko līdzekļu starpniecību, tiesības un pienākumus izskaidro procesa virzītājs ar psihologa starpniecību, kā arī psihologs atbilstoši nepilngadīgā vecumam (nav sasniedzis 14 gadu vecumu vai ir sasniedzis 14 gadu vecumu), izskaidro notiekošo darbību nepieciešamību un viņa sniegtās informācijas nozīmi vai arī izskaidro veicamās izmeklēšanas darbības būtību;
 - ✓ nepilngadīgo cietušo pratināšanu skaits ir pēc iespējas mazāks u. c. Kriminālprocesa likumā noteiktās prasības (A līdz G posms).
- Informēt nepilngadīgo par pratināšanas mērķi un norises gaitu pirms pratināšanas vai pratināšanas sākumā (A posms).
- Izvērtēt nepieciešamību pratināšanas laikā uzdot bērnam jautājumus par bērna privāto dzīvi, kas nav saistīti ar izmeklējamu situāciju. Atsevišķos gadījumos bērna sniegto informāciju, kas būs pieejama personai, kurai bija tiesības uz aizstāvību (pēc kriminālprocesa izbeigšanas), un apsūdzētai personai, var izmantot pret bērnu tiesas procesā. Tādēļ rekomendējams veidot kontaktu ar bērnu un viņa uzticēšanos pirms nopratināšanas (B un D posms).

- Rūpīgi izvērtēt, vai intervijas laikā nepieciešams pārtraukums (E posms). Pārtraukuma gadījumā informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu. Pārtraukuma gadījumā rūpīgi izvērtēt, ņemot vērā bērna vecumu un konkrēto situāciju, pārtraukuma ilgumu. Svarīgi, lai bērns pēc pārtraukuma būtu motivēts turpināt sniegt informāciju par izmeklējamu situāciju.
- Izvērtēt nepieciešamību papildus *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā norādītajai informācijai intervijas galvenajā daļā (E posms) ļaut nepilngadīgajam nepieciešamības gadījumā (ja liecība ir saistīta ar skaitļiem, datumiem un citu informāciju, ko grūti atcerēties), izmantot savus dokumentus un pierakstus, kā arī tos nepieciešamības gadījumā nolasīt.
- Izvērtēt nepieciešamību papildus *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā norādītajai informācijai intervijas galvenā daļā (E posms) nepieciešamības gadījumā nepilngadīgajam uzrādīt lietai pievienotos priekšmetus, dokumentus, skaņu un attēlu ierakstus, kā arī nolasīt viņam dokumentus vai atskaņot ierakstus, par ko izdara atzīmi protokolā. Materiālus uzrāda tikai pēc tam, kad ir protokolētas pratināmā liecības attiecīgajā jautājumā.

Kopumā secināms, ka *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanā lietojams dinamiski, ne tikai ņemot vērā bērna individuālās īpatnības, konkrētos apstākļus, kādos notiek bērna intervēšana, bet arī stingri ievērojot Kriminālprocesa likumā noteiktās prasības par nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanu.

PIEZĪMĒM

1. pielikums

PĒTĪJUMS „SPECIĀLIŠTU, ADVOKĀTU, TIESNEŠU UN TIESĪBSARGĀJOŠO IESTĀŽU DARBINIEKU PROFESIONĀLĀS PIEREDZES UN VAJADZĪBU ĀPZINĀŠANA DARBĀ AR NEPILNGADĪGAJIEM CIETUŠAJIEM UN LIECINIEKIEM KRIMINĀLPROCESĀ”

Pētījuma pamatojums

NICHD izmeklēšanas intervijas protokola pielāgošana Latvijas apstākļiem (turpmāk – Pakalpojums) ir viena no Labklājības ministrijas īstenotā EEZ projekta Nr.EEZ/LM/2020/5 „Atbalsts Barnahus (Bērnu mājas) ieviešanai Latvijā” aktivitātēm, kuras mērķis ir izstrādāt zinātniski pamatotas, kā arī nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem draudzīgas pratināšanas vadlīnijas. Svarīgi ir izvērtēt NICHD izmeklēšanas intervijas protokola piemērotību Latvijas apstākļiem (kultūrvidei un tiesu sistēmai). Tādēļ viens no Pakalpojuma uzdevumiem ir izvērtēt nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas praksi Latvijā. Ņemot vērā, ka advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki un noteiktas jomas speciālisti ir iesaistīti nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, svarīgi ir apzināt tieši advokātu, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku (prokuroru un policistu) un speciālistu profesionālo pieredzi un vajadzības darbā ar nepilngadīgajiem cietušajiem un lieciniekiem kriminālprocesā. Iegūtā informācija ir nepieciešama, lai vispusīgi apzinātu esošo situāciju Latvijā nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, pievēršot īpašu uzmanību tam, kādas pratināšanas tehnikas tiek izmantotas darbā ar nepilngadīgajiem un kāda profesionālā sagatavotība ir tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem un speciālistiem, kuri nopratina nepilngadīgos. Turklāt iegūtā informācija ir ļoti nepieciešama, lai varētu pielāgot Latvijas apstākļiem NICHD izmeklēšanas intervijas protokolu un izvērtēt šī izmeklēšanas intervijas protokola praktisko piemērotību tiesu sistēmai Latvijā.

Pētījuma mērķis

Noskaidrot nepilngadīgo nopratināšanā iesaistīto speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku (prokuroru un policistu) profesionālo pieredzi, kā arī apzināt viņu vajadzības darbā ar nepilngadīgajiem kriminālprocesā.

Pētījuma norises gaita

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, tika izstrādāta aptaujas anketa, kurā tika iekļauta sociāldemogrāfiska informācija (dzimums, vecums, profesionālie pienākumi, pārstāvētā institūcija, darba stāžs un pieredze nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā) un desmit atvērti jautājumi, kas deva iespēju pētījuma dalībniekiem sniegt izvērstas atbildes uz uzdotajiem jautājumiem. Speciālistiem, advokātiem,

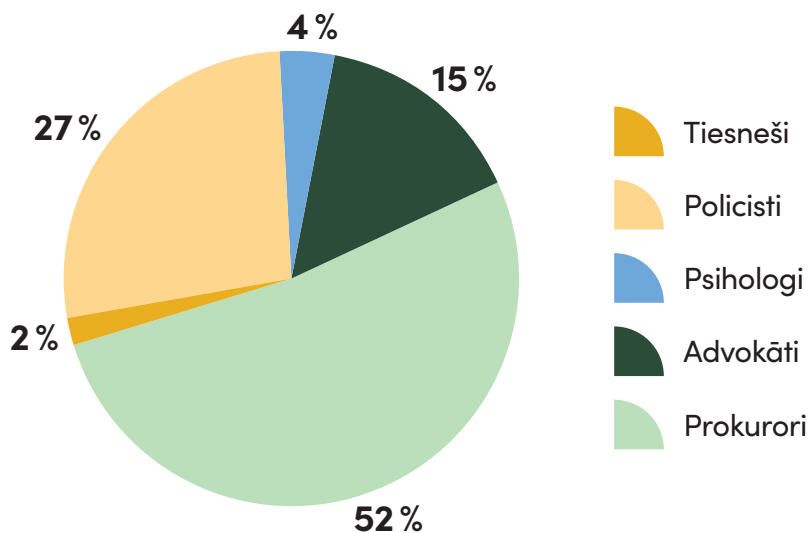
tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem tika nodrošināta piekļuve aptaujas anketai elektroniski laika periodā no 2021. gada 15. jūlija līdz 2021. gada 15. septembrim. Aptaujas anketa bija anonīma.

Tika veikta iegūto rezultātu analīze, izmantojot sociāldemogrāfisko rādītāju pārbaudē aprakstošās statistikas metodes un sniegto atbilžu pārbaudē kontentanalīzes metodi un biežuma sadalījuma aprēķinu. Iegūtie rezultāti (atbildes uz aptaujas anketas jautājumiem) tika analizēti saskaņā ar kontentanalīzes metodi, kur divi neatkarīgi eksperti veica iegūto atbilžu satura analīzi, identificējot konkrētas informācijas kategorijas. Pēc informāciju kategoriju identificēšanas tika veikts sniegto kategoriju biežumu sadalījuma aprēķins, izmantojot SPSS 21.0 versiju.

Pētījuma dalībnieki

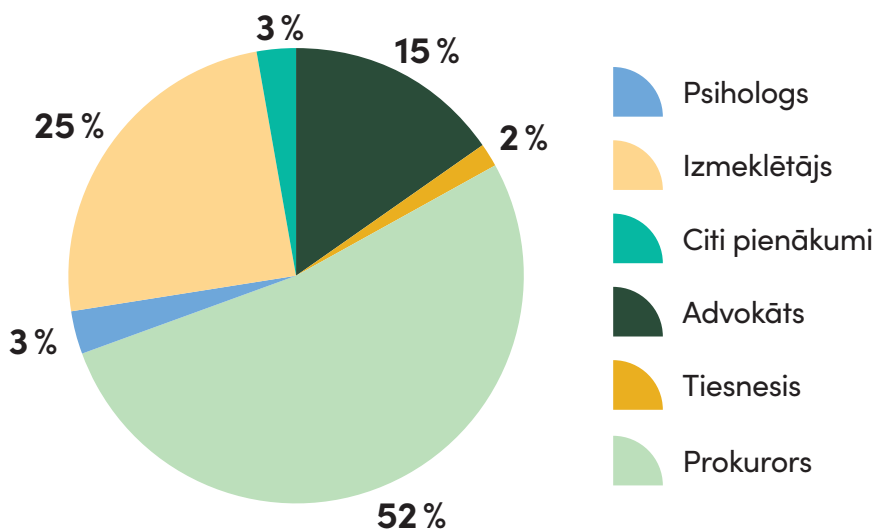
Pētījumā piedalījās 220 speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki vecumā no 22 līdz 70 gadiem (vidējais vecums 42 gadi) (skatīt 1. attēlu). No visiem pētījuma dalībniekiem 70 % bija sievietes, bet 30 % bija vīrieši.

1. attēls. Pētījuma dalībnieki

Lielākajai daļai (81 %) pētījuma dalībnieku profesionālā pieredze bija nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, pildot dažādus profesionālos pienākumus. Lielākā daļa pētījuma dalībnieku nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā ir iesaistīti kā prokurori (52 %), bet vismazāk – kā tiesneši (2 %) (skatīt 2. attēlu).

2. attēls. Profesionālo jomu pārstāvji nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā

Pētījuma rezultāti

Pētījuma dalībnieki sniedza atbildes uz desmit atvērtiem aptaujas jautājumiem, kuru rezultāti tika apkopoti un izanalizēti, iegūstot speciālistu, advokātu, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku profesionālās pieredzes un vajadzību apkopojumu darbā ar nepilngadīgajiem kriminālprocesā.

Pētījuma dalībnieki, sniedzot atbildes uz aptaujas 1. jautājumu (**Kādas prasības Jums tiek izvirzītas, lai nopratinātu nepilngadīgos cietušos un lieciniekus?**), norāda, ka, lai nopratinātu nepilngadīgos cietušos un lieciniekus, nepieciešamas tikai normatīvajos aktos noteiktās prasības (piemēram, Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL) noteiktās prasības). Pētījuma dalībnieki arī norāda, ka visiem, kuri strādā ar nepilngadīgajiem, ir jāapmeklē speciālas mācības (piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības likumā (turpmāk – BTAL) noteiktās mācības). Daļa dalībnieku norāda, ka KPL 152. panta otrajā daļā noteiktās speciālās zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā ir attiecināmas uz Bērnu tiesību aizsardzības kursus apgūtajām zināšanām (skatīt 3. attēlu).

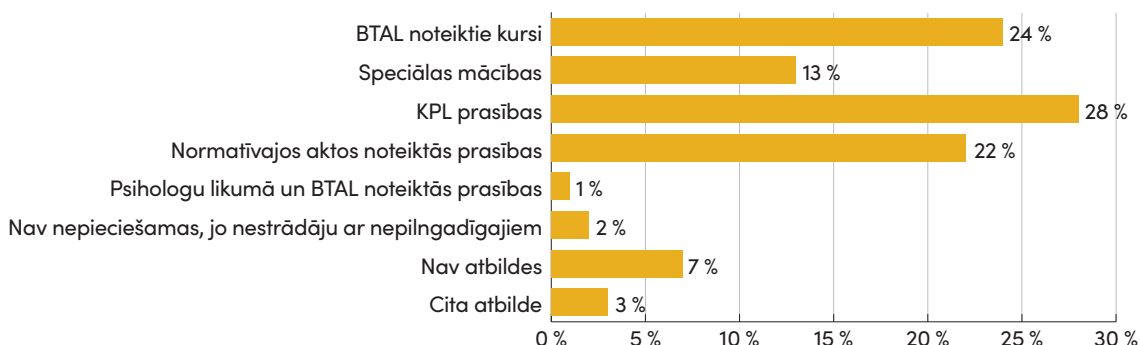
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 1. jautājumu:

„BTA kursu apgūšana un atjaunošana, jābūt speciālām zināšanām par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā, jāievēro un jāvadās pēc Bērnu tiesību aizsardzības likuma normām un Kriminālprocesa likuma 152. un 153. panta.” (policists)

„Jāievēro Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā iekļautās tiesību normas, kas attiecas uz procesuālo darbību, kurā iesaistīts nepilngadīgais vai mazgadīgais. Jāievēro Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Bērnu tiesību konvencijā un Civillikumā iekļautās tiesību normas.” (prokurors)

„Nepieciešamas speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo (BTA kursi), to nosaka Kriminālprocesa likuma 152. panta otrā daļa.” (policists)

3. attēls. Izvirzītās prasības speciālistiem, advokātiem, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes, secināms, ka kriminālprocesā iesaistītām personām, kuras nopratina nepilngadīgos cietušos un lieciniekus, tiek izvirzītas dažādos normatīvajos aktos noteiktās prasības atbilstoši katras konkrētās personas profesionālajai darbībai (piemēram, izmeklēšanas darbības veicējs, prokurors, advokāts, psihologs, tiesnesis), kā arī noteikta nepieciešamība apgūt BTAL noteiktos kursus. Izmeklēšanas darbības veicējiem un psihologiem, kuri nopratina nepilngadīgos cietušos un lieciniekus, papildu prasības netiek izvirzītas.

Pētījuma dalībnieki, sniedzot atbildes uz aptaujas 2. jautājumu (**Kādas zināšanas un prasmes Jums ir nepieciešamas, lai veiktu nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu?**), norāda, ka, lai nopratinātu nepilngadīgos cietušos un lieciniekus, viņiem ir nepieciešamas zināšanas un prasmes, kas tiek apgūtas speciālosursos (piemēram, BTAL noteiktās mācības). Turklāt daļa pētījuma dalībnieku norāda uz konkrētām zināšanām un prasmēm, kas viņiem ir nepieciešamas, nopratinot

nepilngadīgos (piemēram, normatīvo aktu zināšanas, zināšanas psiholoģijā, zināšanas un prasmes saskarsmē ar nepilngadīgajiem). No visiem pētījuma dalībniekiem tikai neliela daļa norādīja, ka viņiem ir nepieciešamas speciālas zināšanas un prasmes nepilngadīgo nopratināšanā. Savukārt daļa pētījuma dalībnieku norādīja, ka viņiem nepieciešamas dažādas zināšanas un prasmes, lai nopratinātu nepilngadīgos. Pētījuma dalībnieki šīs nepieciešamās zināšanas un prasmes norādīja, ņemot vērā savu profesionālo sagatavotību. Piemēram, psihologi norādīja, ka viņiem nepieciešamas galvenokārt normatīvo aktu zināšanas. Savukārt policisti un prokurori norādīja uz nepieciešamām zināšanām psiholoģijā un prasmēm saskarsmē ar nepilngadīgajiem (skatīt 4. attēlu).

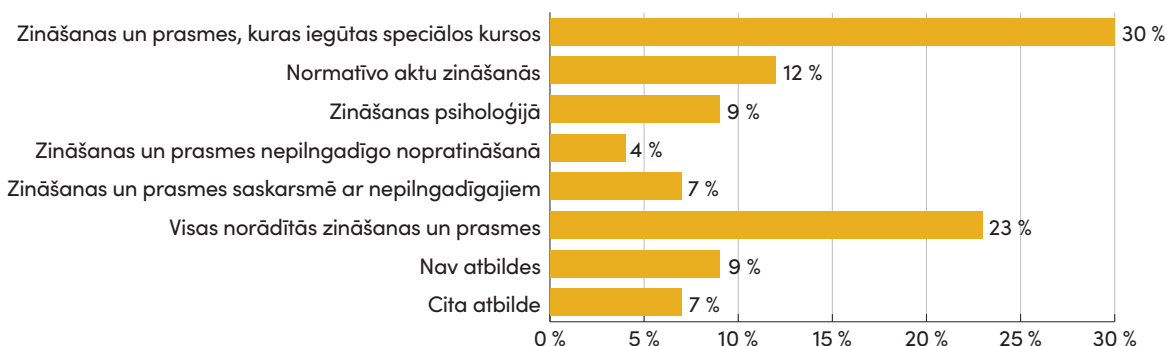
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 2. jautājumu:

„Jāzina attiecīgie normatīvie akti, kas regulē šīs procesuālās darbības, kā arī jāpārzina nepilngadīgu personu psiholoģiskās īpatnības, katra vecuma specifika, jāizvērtē attiecīgā situācija, par ko persona aicināta liecināt.” (prokurors)

„Nepilngadīgo drīkst pratināt izmeklēšanas darbības veicējs, kuram ir speciālas zināšanas (apliecina atbilstošs sertifikāts par mācību kursu) par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā.” (prokurors)

„Zināšanas juridiskajā psiholoģijā, pietiekami zināt Krimināllikumu un Kriminālprocesa likumu, zināšanas par bērna attīstības īpatnībām, prasmes veidot kontaktu un komunicēt ar bērnu, prasmes lietot nepilngadīgā nopratināšanas protokolu.” (psihologs)

4. attēls. Nepieciešamās zināšanas un prasmes nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes, secināms, ka kriminālprocesā iesaistītajām personām, kuras nopratina nepilngadīgos cietušos un lieciniekus, ir jāzina normatīvie akti, kuros ir noteikta nepilngadīgo nopratināšanas norises kārtība, un nepieciešamas zināšanas psiholoģijā (piemēram, saskarsme ar nepilngadīgajiem, nepilngadīgo vecumposma īpatnības), kā arī nepieciešamas speciālas zināšanas

un prasmes nepilngadīgo nopratināšanā. Nepieciešamās zināšanas un prasmes ir atkarīgas no katras konkrētās personas profesionālās darbības (piemēram, izmeklēšanas darbības veicējs, prokurors, advokāts, psihologs, tiesnesis) un iesaistes pratināšanas procesā (piemēram, persona pati pratina vai persona netieši iesaistīta pratināšanas procesā).

Sniedzot atbildes uz aptaujas 3. jautājumu (**Vai Jums nepieciešamās zināšanas un prasmes ir pietiekamas, lai kvalitatīvi veiktu nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu?**), vairāk nekā puse pētījuma dalībnieku norāda, ka viņu zināšanas un prasmes ir pietiekamas, lai kvalitatīvi nopratinātu nepilngadīgos cietušos un lieciniekus. Daļa no pētījuma dalībniekiem, kuri norādīja, ka viņu zināšanas un prasmes ir pietiekamas, atzina, ka esošās zināšanas un prasmes vēl ir jāpilnveido. Tikai neliela daļa pētījuma dalībnieku norādīja, ka zināšanas un prasmes ir nepietiekamas, lai varētu kvalitatīvi nopratināt nepilngadīgos cietušos un lieciniekus (skatīt 5. attēlu).

Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 3. jautājumu:

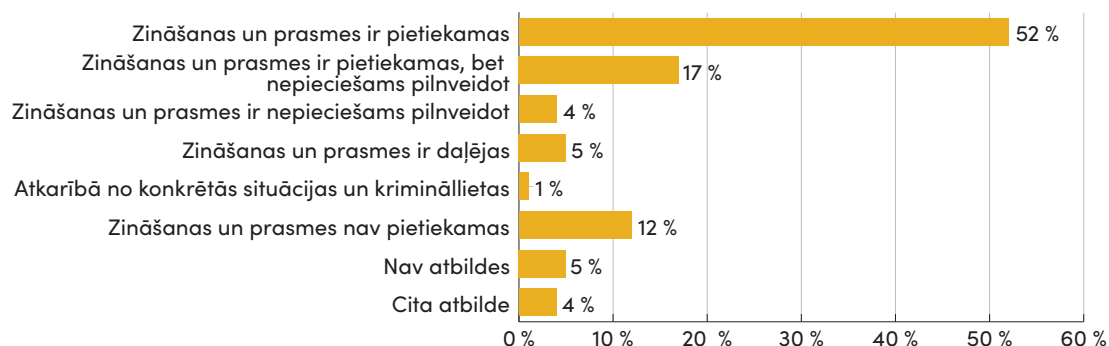
„Es labprāt savas zināšanas un prasmes pilnveidotu, lai šādas nopratināšanas būtu veiksmīgākas no objektīvās un subjektīvās puses.” (prokurors)

„Esmu ieguvis sertifikātu bērnu tiesību jomā uz 5 gadiem.” (advokāts)

„Pildot prokurora pienākumus, uzskatu, ka pietiekamas.” (prokurors)

„Zināšanas nepieciešams papildināt, ar mācībās sniegtajām nepietiek.” (advokāts)

5. attēls. Pašnovērtējums par nepieciešamajām zināšanām un prasmēm nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes, secināms, ka, pēc lielākās daļas pētījuma dalībnieku domām, viņu zināšanas un prasmes ir pietiekamas, lai kvalitatīvi nopratinātu nepilngadīgos cietušos un lieciniekus. Nepieciešamo zināšanu un prasmju apjoms ir atkarīgs no katras konkrētās personas profesionālās darbības (piemēram, izmeklēšanas darbības veicējs, prokurors, advokāts, psihologs,

tiesnesis) un iesaistes pratināšanas procesā (piemēram, persona pati pratina vai persona ir netieši iesaistīta pratināšanas procesā). Personām, kuras pašas nopratina nepilngadīgos, būtu nepieciešamas specifiskas zināšanas un prasmes, savukārt personām, kuras iesaistītas nepilngadīgo pratināšanā, bet pašas pratināšanu neveic, būtu nepieciešamas vispārējas zināšanas un prasmes.

Sniedzot atbildes uz aptaujas 4. jautājumu (**Kur Jūs apguvāt nepieciešamās zināšanas un prasmes, lai veiktu nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu?**), vairāk nekā puse pētījuma dalībnieku norāda, ka viņi nepieciešamās zināšanas un prasmes nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā apguvuši augstākās izglītības mācību procesā, kā arī dažādos mācībuursos un semināros (piemēram, BTAL noteiktajās mācībās). Pētījuma dalībnieki nenorādīja uz specializētiem kursiem nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, kur tiktu apgūtas ne tikai zināšanas, bet arī prasmes nopratināšanā. Daļa pētījuma dalībnieku norādīja, ka zināšanas un prasmes ieguvuši praksē, veicot savus profesionālos pienākumus (skatīt 6. attēlu).

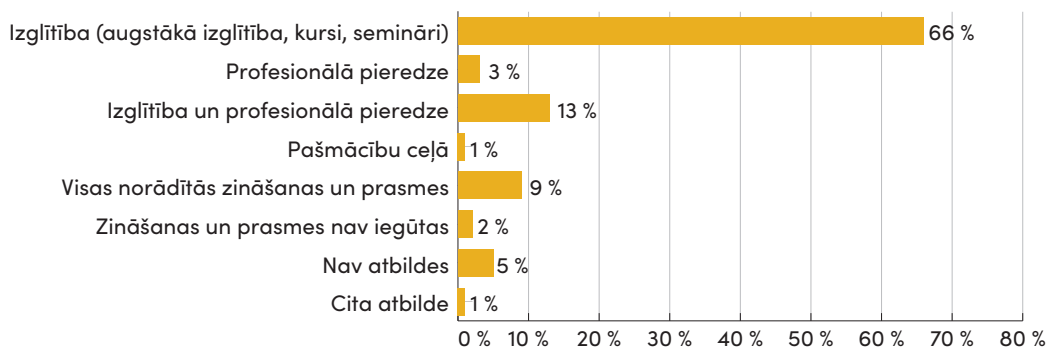
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 4. jautājumu:

„Papildus profesionālajai kvalifikācijai speciāla regulāra apmācība kvalifikācijai bērnu tiesību jautājumos.” (advokāts)

„Strādājot un mācoties no citu un savām kļūdām. Pilnveidojot sevi.” (prokurors)

„Zināšanas un prasmes apguvu, iegūstot darbam nepieciešamo izglītību, kā arī laika gaitā, veicot nopratināšanas, izdarot savus secinājumus.” (policists)

6. attēls. Nepieciešamo zināšanu un prasmju apguves veids nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanai

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes, secināms, ka zināšanas un prasmes nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā tiek apgūtas galvenokārt augstākās izglītības mācību procesā un BTAL noteiktajās mācībās. Nepastāv vienoti specializēti kursi nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā,

kur tiktu apgūtas ne tikai zināšanas, bet arī prasmes nepilngadīgo nopratināšanā.

Pētījuma dalībnieki, sniedzot atbildes uz aptaujas 5. jautājumu (**Kas Jums vēl ir nepieciešamas, lai vēl profesionālāk veiktu nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu?**), norāda, ka, lai vēl profesionālāk nopratinātu nepilngadīgos cietušos un lieciniekus, viņiem ir nepieciešami speciāli mācību kursi, kā arī profesionālā pieredze, kuras laikā tiktu pilnveidotas zināšanas un prasmes nepilngadīgo nopratināšanā. Pētījuma dalībnieki norāda arī uz atbilstoša aprīkojuma (tehnikas, telpu, vides) un metodisko materiālu nepieciešamību, kas nav tieši saistīts ar pētījuma dalībniekiem nepieciešamajām zināšanām un prasmēm. Tikai neliels skaits pētījuma dalībnieku norādīja, ka viņiem nepieciešamas speciāli izstrādātas pratināšanas vadlīnijas (skatīt 7. attēlu).

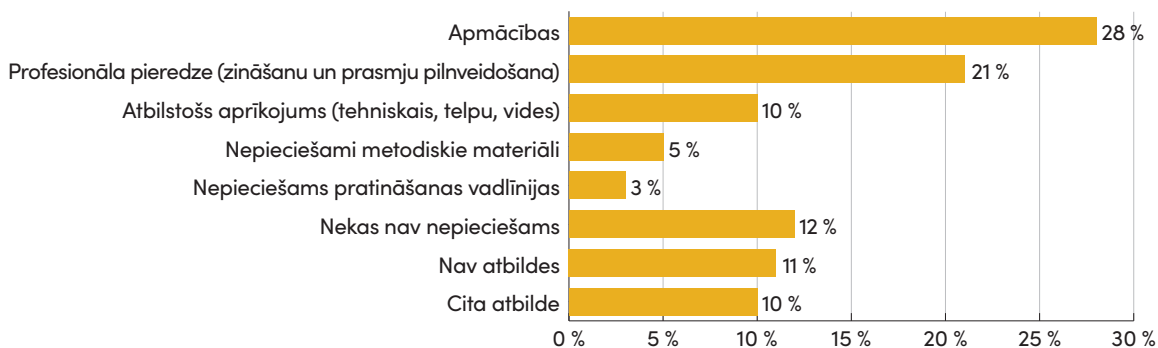
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 5. jautājumu:

„Papildu mācības nekad nenāk par ļaunu, bet, iespējams, lielākais trūkums – konkrētu lietu analīze (kazuistiskā stilā), kur spēkā stājušies galīgie tiesu nolēmumi. Gan labie piemēri, tas ir, kā darīt, gan ne tik veiksmīgie, tas ir, kā nedarīt.” (prokurors)

„Tehniskie līdzekļi, kas nodrošinātu iespēju pratināšanu veikt gan attālināti, gan pratināšanu fiksēt attēla un skaņas ierakstā.” (prokurors)

„Padziļinātas mācības, kā tieši pratināt nepilngadīgos, kur būtu gan teorija, gan praktiskās nodarbības.” (policists)

7. attēls. Nepieciešamais, lai profesionāli pratinātu nepilngadīgos cietušos un lieciniekus

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes, secināms, ka, lai nepilngadīgos cietušos un lieciniekus nopratinātu profesionālā līmenī, nepieciešami ne tikai speciāli mācību kursi, bet arī nepilngadīgo pratināšanai atbilstošs aprīkojums, izstrādāti metodiskie materiāli un pratināšanas vadlīnijas.

Sniedzot atbildes uz aptaujas 6. jautājumu (**Vai pastāv vienota strukturēta pieeja nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā? Lūdzu norādiet, kādu strukturētu pratināšanas pieeju Jūs pielietojat, veicot nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu. Lūdzu sniedziet pamatojumu, kāpēc nepilngadīgos cietušos un lieciniekus Jūs pratināt, pamatojoties uz konkrēto strukturēto pratināšanas pieeju?**), liela daļa pētījuma dalībnieku norāda, ka šobrīd ir vienota pratināšanas pieeja, kura noteikta normatīvajos aktos. Savukārt daļa pētījuma dalībnieku norāda, ka šādas vienotas pratināšanas pieejas nav. Tikai neliels pētījuma dalībnieku skaits norāda, ka ir strukturētas pratināšanas vadlīnijas – *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols. Atsevišķos gadījumos pratināšana notiek, pamatojoties uz katra speciālista individuāli iegūtām zināšanām un prasmēm (skatīt 8. attēlu).

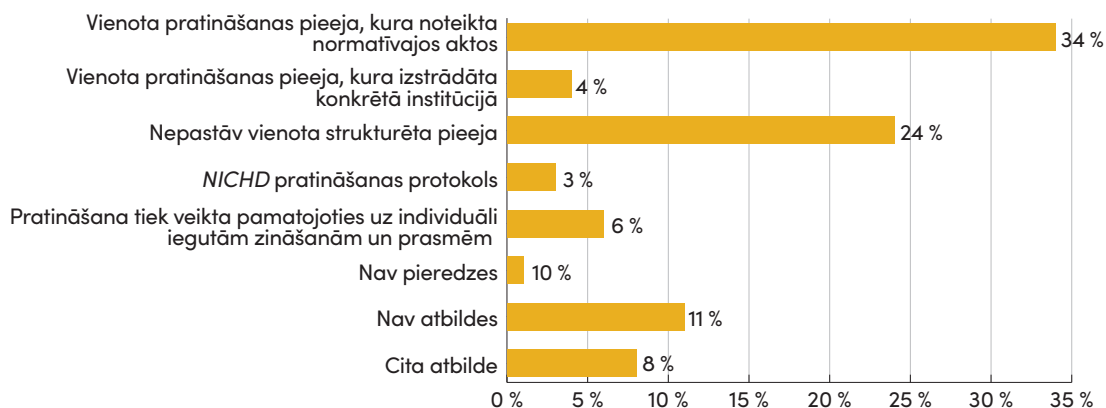
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 6. jautājumu:

„Nepastāv vienota strukturēta pieeja nepilngadīgo nopratināšanai. Ir vispārīgas rekomendācijas, kā labāk to veikt. Ir jāsaprot, ka pastāv dažādi noziegumi un līdz ar to arī situācijas, par ko jāveic nopratināšana. Nepilngadīgās personas arī ir ļoti dažādas (attīstība, izglītība, intelekts, sadzīves apstākļi, dzīves pieredze utt.). Nedomāju, ka ir iespējams izveidot vienu universālu metodiku par nepilngadīgo nopratināšanu, kas noder visos gadījumos.” (prokurors)

„Vienota pieeja pastāv, jo īpaši krimināllietās, kur cietušie seksuāla rakstura noziegumos ir nepilngadīgie un mazgadīgie. Pratināšana notiek, veicot videoierakstu, procesa virzītājam pratinot personu, piedaloties uzraugošajam prokuroram, pārstāvim/-jiem, advokātam. Pratināšanā nepieciešamības gadījumā tiek piesaistīts psihologs. Jautājumi iepriekš ar procesa virzītāju tiek rūpīgi saskaņoti, lai izvairītos no atkārtotas cietušā pratināšanas, tas ir, atkārtotas viktimizācijas.” (prokurors)

„Katra nopratināšana ir atšķirīga, līdz ar to vienota pieeja nepastāv. Pie katras nopratināšanas gatavojos laicīgi, to izplānojot, atkarībā no noziedzīga nodarījuma veida.” (policists)

8. attēls. Pratināšanas pieejas (tehnikas, protokoli vai vadlīnijas) nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā

Pēc pētījuma dalībnieku sniegtās informācijas secināms, ka nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas kārtība tiek noteikta normatīvajos aktos. Savukārt nepastāv vienota strukturēta pieeja, kādai būtu jābūt nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas norises gaitai. Nepilngadīgie cietušie un liecinieki tiek nopratināti, balstoties uz katra izmeklētāja vai psihologa individuāli iegūtajām zināšanām un prasmēm dažādos mācībuursos.

Sniedzot atbildes uz aptaujas 7. jautājumu (**Vai uzskatāt, ka ir nepieciešams pielāgot un izstrādāt Latvijas apstākļiem un normatīvajiem aktiem piemērotu un vienotu strukturētu pieeju (tehniku, protokolus vai vadlīnijas) nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā?**), liela daļa pētījuma dalībnieku norāda, ka ir nepieciešama vienota strukturēta pieeja nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā. Tomēr daļa pētījuma dalībnieku norāda, ka katrs gadījums ir individuāls un strukturēta pratināšanas pieeja ne vienmēr var būt efektīva, veicot nepilngadīgo nopratināšanu (skatīt 9. attēlu).

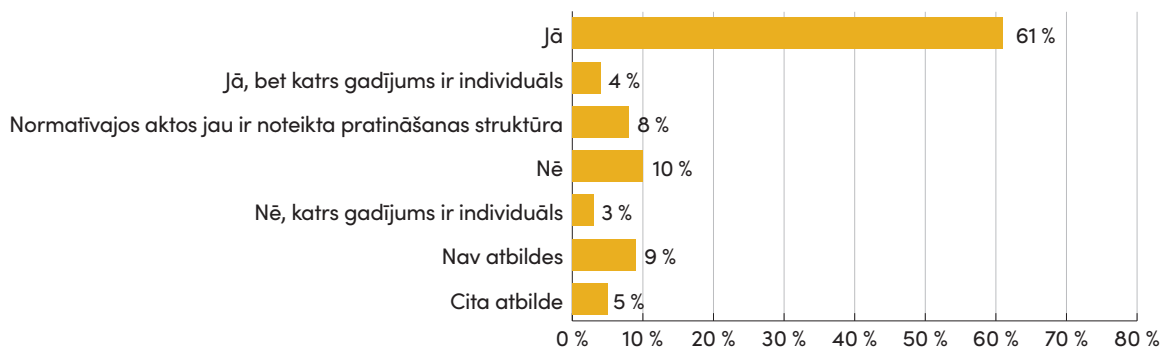
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 7. jautājumu:

„Domāju, ka nav nepieciešams. Katra nopratināšana ir individuāla un bieži nākas improvizēt.” (advokāts)

„Nē, noteikti ne normatīvi. Vairāk popularizēt un izplatīt metodiskos materiālus.” (advokāts)

„Ir nepieciešamas, jo šobrīd darbinieki netiek pilnvērtīgi apmācīti nopratināšanas taktikā.” (prokurors)

9. attēls. Nepieciešamība pēc vienotas nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas strukturētas pieejas

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes, secināms, ka ir nepieciešama vienota strukturēta pratināšanas pieeja nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, lai arī atsevišķos gadījumos strukturēta pratināšanas pieeja var nebūt pietiekami efektīva darbā ar nepilngadīgajiem.

Sniedzot atbildes uz aptaujas 8. jautājumu (**Kādas apmācības par nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu Jums tiek nodrošinātas?**), liela daļa pētījuma dalībnieku norāda, ka darba devējs nodrošina Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteiktās mācības, kā arī citus mācību kursus. Atsevišķos gadījumos darba devējs nenodrošina mācības par nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu (skatīt 10. attēlu).

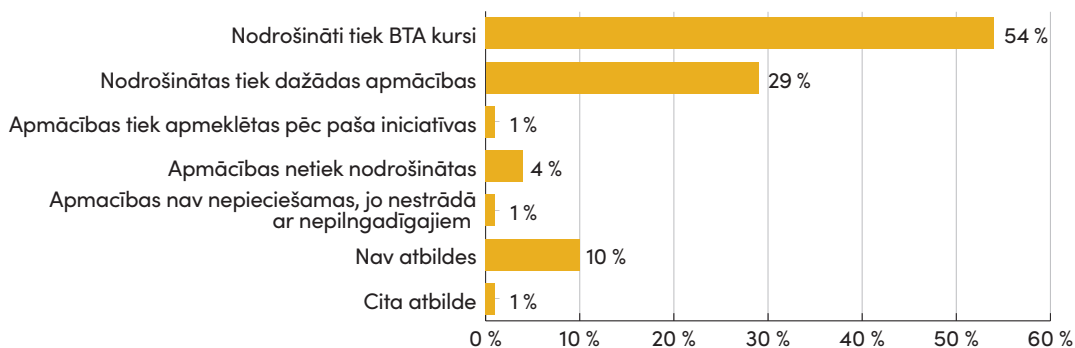
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 8. jautājumu:

„Šādu mācību nav. Semināros bērnu tiesību aizsardzības jomā nedaudz tiek runāts par nepilngadīgo nopratināšanu.” (prokurors)

„Regulāras (reizi piecos gados) vairāku dienu mācības bērnu tiesību aizsardzības jomā.” (prokurors)

„Reizi piecos gados Bērnu tiesību aizsardzības kursi. Dažkārt tiek nodrošinātas arī Valsts policijas koledžas mācības par šādu tēmu, kurās ir iespējams piedalīties.” (policists)

10. attēls. Mācību par nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu pieejamība

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes, secināms, ka darba devēji saviem darbiniekiem galvenokārt nodrošina Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteiktās mācības, kas tiek uzskatītas par vienām no galvenajām, kur tiek apgūtas zināšanas un prasmes par nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu.

Sniedzot atbildes uz aptaujas 9. jautājumu (**Kādas grūtības vai problēmas esat identificējuši saistībā ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu?**), daļa pētījuma dalībnieku norāda, ka nav konstatētas grūtības un problēmas saistībā ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu. Tomēr daļa pētījuma dalībnieku norāda, ka tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem un psihologiem trūkst zināšanu un prasmju nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā. Tiek arī norādīts uz dažādām grūtībām, kas saistītas ar nepilngadīgajiem (piemēram, grūtības nopratināt ļoti mazus bērnus un bērnus ar uzvedības traucējumiem). Pētījuma dalībnieki norāda, ka trūkst atbilstoša aprīkojuma (telpu, tehnikas, vides), lai varētu kvalitatīvi nopratināt nepilngadīgos (skatīt 11. attēlu).

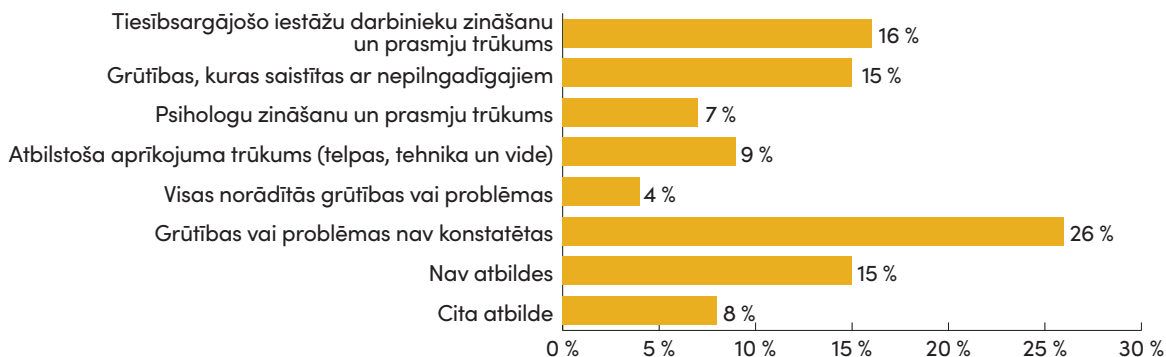
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 9. jautājumu:

„Bērna iesaistīšana notiek sasteigti, procesa virzītājs nav sagatavojies pratināšanai un nezina, ko un kā jautāt vai kā vispār runāt ar bērnu. Vienu reizi videoierakstā bija redzams, ka bērns tiek atstāts viens pats raudam, kamēr pratinātājs izgāja ārā no pratināšanas telpas. Advokāti un cietušo pārstāvji ir pasīvi procesā un nenodrošina bērna interesēm atbilstošu procedūru.” (prokurors)

„Nepietiekama policijas un prokuratūras kvalifikācija, kas noved pie nepieciešamības atkārtoti pratināt un aicināt uz tiesu, lai gan no tā varētu izvairīties, ja sākotnējās pratināšanas policijā būtu veiktas kvalitatīvi.” (tiesnesis)

„Nepilngadīgie liecinieki bieži sniedz izvairīgas vai melīgas liecības. Cietušie noslēdzas sevī, un ir grūti viņus nopratināt. Sākumā nepieciešams nodibināt kontaktu ar cietušo, lai vispār cietušais atvērtos un sāktu liecināt.” (prokurors)

11. attēls. Identificētās grūtības un problēmas, kas saistītas ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes saistībā ar grūtībām un problēmām, kuras konstatētas ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu, secināms, ka lielākās grūtības ir saistītas ar tiesībsargājošo iestāžu darbinieku un psihologu zināšanu un prasmju trūkumu, kā arī grūtībām, kas saistītas ar atbilstoša aprīkojuma trūkumu, piemēram, pratināšanas tehniku, telpām un vidi.

Pētījuma dalībnieki, kuri sniedza atbildes uz aptaujas 10. jautājumu (**Ko būtu nepieciešams pilnveidot, lai uzlabotu nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas kvalitāti?**), norāda uz dažādiem faktoriem, kas jāpilnveido, lai uzlabotu nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas kvalitāti. Daļa pētījuma dalībnieku norāda uz kvalitatīvu mācību nepieciešamību. Savukārt daļa pētījuma dalībnieku uzsver metodisko materiālu un vienotas pratināšanas pieejas nepieciešamību, kā arī norāda, ka tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem un psihologiem būtu nepieciešama specializācija darbā ar nepilngadīgajiem kriminālprocesā (skatīt 12. attēlu).

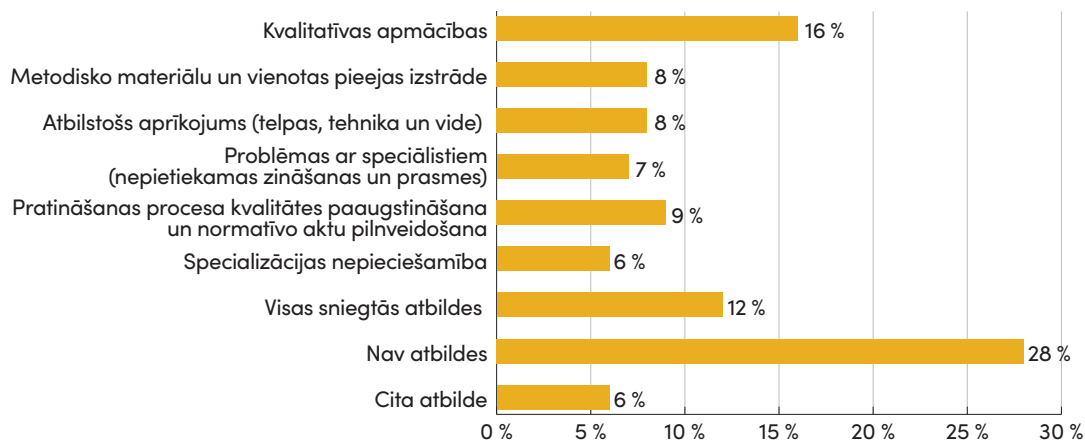
Sniegto atbilžu piemēri uz aptaujas 10. jautājumu:

„Risināt visas iepriekš norādītās problēmas pēc būtības, nevis formāli. Piemēram, nodrošinot speciālistu, kas veic pratināšanu, normālas mācības un pēc mācībām kompetences uzturēšanu, un motivējot šos speciālistus pēc tam turpināt piedalīties bērnu nopratināšanā, nevis formāli ierakstīt likumā, ka bērnus pratina pēc *NICHD* protokola vai ka nopratināšanas telpā jābūt gaišām sienām, it kā tas visu atrisinātu.” (psihologs)

„Speciālistiem, īpaši izmeklētājiem, bet ne tikai, būtiski pilnveidot zināšanas par bērnu psiholoģiju, attīstības īpatnībām, kontakta veidošanu, smadzeņu darbību paaugstināta stresa situācijās utt. Pilnveidot starpinstitucionālo sadarbību, centrā liekot bērnu, ne citu iesaistīto vajadzības, lai maksimāli apmierinātu bērna emocionālās vajadzības.” (psihologs)

„Izmeklēšanas iestādēs izveidot procesa virzītāju nodaļu (grupu), kuri ir tieši specializējušies darbam ar nepilngadīgām personām, kuriem ir gan teorētiskās, gan praktiskās iemaņas darbam ar nepilngadīgām personām, un kriminālprocesus, kur iesaistītas nepilngadīgas personas, nodot tikai šo procesa virzītāju lietvedībā.” (policists)

12. attēls. Ieteikumi nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas kvalitātes pilnveidošanai

Ņemot vērā pētījuma dalībnieku sniegtās atbildes, secināms, ka jāpilnveido nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanas kvalitāte dažādās jomās, piemēram, jāpilnveido mācību kvalitāte, jānodrošina atbilstošs aprīkojums (telpas, tehnika un vide), kā arī metodisko materiālu un vienotu pratināšanas vadlīniju izstrāde nepilngadīgo nopratināšanai.

Secinājumi

- Speciālistiem, advokātiem, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, kuri ir iesaistīti nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, tiek izvirzītas dažādos normatīvajos aktos noteiktās prasības atbilstoši katras konkrētās personas profesionālajai darbībai (piemēram, izmeklēšanas darbības veicējam, prokuroram, advokātam, psihologam, tiesnesim) un noteikts, ka jāapgūst BTAL noteiktās mācības.
- Speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki zināšanas par nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu galvenokārt apgūst augstākās izglītības mācību procesā un BTAL noteiktajosursos. Šobrīd nav vienotu specializētu kursu, kuros speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki varētu apgūt zināšanas un prasmes, kā nopratināt nepilngadīgos.
- Speciālistiem, advokātiem, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, kuri ir iesaistīti nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, ir nepieciešamas dažādas zināšanas un prasmes: 1) normatīvo aktu zināšanas, kuros ir noteikta nepilngadīgo nopratināšanas norises kārtība, 2) zināšanas psiholoģijā (piemēram, saskarsme ar nepilngadīgajiem, nepilngadīgo vecumposma īpatnības), 3) zināšanas un prasmes nepilngadīgo nopratināšanā. Nepieciešamās zināšanas un prasmes ir atkarīgas no katras konkrētās personas profesionālās darbības (piemēram, izmeklēšanas darbības veicējs, prokurors, advokāts, psihologs, tiesnesis) un iesaistes pratināšanas procesā (piemēram, persona pati nopratina vai persona ir netieši iesaistīta pratināšanas procesā).
- Speciālistiem, advokātiem, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, lai nopratinātu nepilngadīgos cietušos un lieciniekus profesionālā līmenī, nepieciešami: 1) kvalitatīvi un praktiski mācību kursi, 2) nepilngadīgo pratināšanai atbilstošs aprīkojums (tehniskais nodrošinājums, telpas, vide), 3) metodiskais materiāls par nepilngadīgo nopratināšanu, 4) nepilngadīgo nopratināšanas vadlīnijas.
- Nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas kārtība tiek noteikta normatīvajos aktos, bet nav vienotas strukturētas pieejas nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanas norises gaitai. Nepilngadīgie cietušie un liecinieki tiek nopratināti, balstoties uz katra izmeklētāja vai psihologa individuāli iegūtajām zināšanām un prasmēm dažādos mācībuursos.

- Speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki norādījuši šādas grūtības un problēmas saistībā ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu: 1) tiesībsargājošo iestāžu darbinieku un psihologu zināšanu un prasmju trūkums, 2) neatbilstošs aprīkojums (tehniskais nodrošinājums, telpas, vide).
- Speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki norāda, ka saistībā ar nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanu nepieciešams: 1) nodrošināt kvalitatīvas mācības, 2) pilnveidot normatīvos aktus un pratināšanas procesu, 3) izstrādāt metodiskos materiālus un vienotas nepilngadīgo pratināšanas vadlīnijas, 4) nodrošināt ar atbilstošu aprīkojumu (tehnisko nodrošinājumu, telpām, vidi).

Ieteikumi

- Izmeklēšanas darbības veicējiem, kuri veic nopratina nepilngadīgos, ir nepieciešamas KPL 152. panta otrajā daļā noteiktās zināšanas (speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā), kuras tiek apgūtas BTAL noteiktajās mācībās. Izmeklēšanas darbības veicējiem izvirzītās prasības ir nepietiekamas, lai iegūtu zināšanas un prasmes nepilngadīgo nopratināšanā. Tādēļ jānosaka, kādas papildu zināšanas un prasmes ir nepieciešamas tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, kuri nopratina nepilngadīgos.
- Speciālistiem – psihologiem, kuri nopratina nepilngadīgos, nav noteiktas nepieciešamās zināšanas un prasmes, lai varētu veikt nopratināšanu. Tādēļ ir jānosaka, kādas zināšanas un prasmes ir nepieciešamas psihologiem, kuri nopratina nepilngadīgos.
- Speciālistiem, advokātiem, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, kuri ir iesaistīti nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, ir nepieciešami vienoti specializēti kursi, kuros speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki varētu apgūt zināšanas un prasmes, kā nopratināt nepilngadīgos. Izmeklēšanas darbības veicējiem un psihologiem, kuri nopratina nepilngadīgos, būtu nepieciešamas padziļinātas zināšanas un prasmes nepilngadīgo nopratināšanā.

- Jāizstrādā empīriski pamatotas un vienotas strukturētas vai daļēji strukturētas nepilngadīgo nopratināšanas vadlīnijas, kuras izmeklēšanas darbības veicēji un psihologi varētu izmantot nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā. Izstrādātās pratināšanas vadlīnijas rekomendējamas nepilngadīgo cietušo un liecinieku nopratināšanā, bet tās nevar noteikt kā vienīgo pareizāko pieeju nepilngadīgo nopratināšanā, jo atsevišķos gadījumos strukturētas pratināšanas pieejas var nebūt pietiekami efektīvas.
- Speciālisti, advokāti, tiesu un tiesībsargājošo iestāžu darbinieki, kuri nopratina nepilngadīgos, jānodrošina ar atbilstošu aprīkojumu (tehnisko nodrošinājumu, telpām, vidi) un metodiskajiem materiāliem, lai varētu vēl kvalitatīvāk nodrošināt nepilngadīgo nopratināšanas procesu.

PIEZĪMĒM

2. pielikums

NICHD IZMEKLĒŠANAS INTERVIJAS PROTOKOLA PIEMĒROTĪBAS LATVIJAS KULTŪRVIDEI IZVĒRTĒJUMS

Posmi	Izvērtējums
<p>A. Ievads</p>	<p>Šajā intervijas posmā intervētājs norāda intervijas datumu, laiku, atrašanās vietu un nosauc bērna vārdu, kā arī iepazīstas ar bērnu. Intervētājs sniedz bērnam arī informāciju, ka ir priecīgs bērnu šodien satikt. Intervējot bērnu, ir jāņem vērā bērna vecums, briedums un īpašās vajadzības, kā arī intervijas mērķis (noskaidrot juridiski nozīmīgu informāciju, kas ir saistīta ar iespējamu noziedzīgu nodarījumu) un konkrētie apstākļi, kuros intervēšana notiek (piemēram, tūlīt pēc saskaršanās ar vardarbību).</p> <ul style="list-style-type: none"> Svarīgi izvērtēt, vai <i>NICHD</i> izmeklēšanas intervijas protokolā piedāvātie jautājumi (piemēram, kā tev klājas?) konkrētam bērnam noteiktos apstākļos ir piemēroti. Ņemot vērā intervijas kontekstu (pratināšana), kā arī iespējamus apstākļus, kādos bērns ir nonācis (piemēram, neilgi pirms pratināšanas saskāries ar uzbrukumu) un bērna izjūtas (piemēram, satraukts, nobijies) un uzvedību (piemēram, raud) intervijas laikā, rūpīgi jāizvērtē, vai apgalvot bērnam, ka esat priecīgs viņu satikt, un jānoskaidro, kā viņam klājas ir atbilstoši situācijai. Tādēļ rekomendējams, iepazīstoties ar bērnu, izmantot bērnam un situācijai atbilstošus apgalvojumus un jautājumus. Ja nepieciešams, <i>NICHD</i> izmeklēšanas intervijas protokolā piedāvātie varianti jāaizstāj ar citiem, bērnam un situācijai atbilstošākiem.
<p>B. Kontakta veidošana un stāstījuma apmācība</p>	<p>Šajā intervijas posmā intervētājs, veidojot kontaktu ar bērnu, vēlas uzzināt no bērna informāciju par kādu pozitīvu un negatīvu notikumu, kurš nav saistīts ar juridiski nozīmīgu situāciju. Intervējot bērnu, ir jāņem vērā bērna vecums, briedums un īpašās vajadzības, kā arī intervijas mērķis (noskaidrot juridiski nozīmīgu informāciju, kas saistīts ar iespējamu noziedzīgu nodarījumu) un konkrētie apstākļi, kuros intervēšana notiek (piemēram, pratināšana).</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>NICHD</i> izmeklēšanas intervijas protokols bērnu par sarunas patieso mērķi paredz informēt tikai E sadaļā. Reizēm, īpaši vecākiem bērniem, tas izraisa apjukumu, jo nav skaidrs sarunas kopējais mērķis. Tādēļ būtu rekomendējams bērnu informēt par sarunas mērķi jau B sadaļā pirms personīgas informācijas no bērna iegūšanas. Tas nozīmē – sākot B sadaļu.

B. Kontakta veidošana un stāstījuma apmācība

- Iepriekšējā punktā minēto pieeju būtu rekomendējoši izmantot īpaši tajos gadījumos, ja nav notikusi pirms intervijas tikšanās ar bērnu. Šajā intervijas posmā, skaidrojot bērnam kopējo sarunas mērķi, būtu īsi jāpasaka tikšanās mērķis (piemēram, „Es saprotu, ka kaut kas ar tevi, iespējams, ir noticis, tādēļ mūsu tikšanās laikā vēlēšos dzirdēt tavu stāstījumu un uzzināt tavas domas” vai taml.) un īsi jāpastāsta, kā noritēs saruna (piemēram, „Mūsu sarunas laikā es tev pajautāšu, kādi priecīgi vai varbūt kādi ne tik priecīgi notikumi ir bijuši tavā dzīvē, ko tu par tiem atceries, kā arī vēlēšos dzirdēt tavu stāstījumu par notikumu/-iem, kuru dēļ mēs esam šodien satikušies” vai taml.). Šo informāciju bērnam var sniegt arī pirms intervijas tikšanās ar bērnu laikā.
- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka, bērnam izrādot neverbālās izvairīšanās pazīmes vai pretestību (piemēram, neskatās acīs), intervētājs var izmantot vairākus piedāvātos variantus, lai reažētu uz bērna pretestību. Ņemot vērā kontekstu (pratināšana), kurā notiek intervija, kā arī Latvijas kultūrvides apstākļus, nav rekomendējams izmantot šādus piemērus: „[Bērna vārds], ļauj man ieskatīties tavās acīs”; „[Bērna vārds], lūdzu apsēdies man tuvāk”. Ja nepieciešams, rekomendējams izmantot citus piedāvātos piemērus: „[Bērna vārds], es redzu, ka tu [raudi, klusē], pastāsti man, kas notika, varbūt es varēšu tev palīdzēt”; „[Bērna vārds] es redzu, ka tev ir grūti par kaut ko runāt, pastāsti man, kas notika, varbūt es varēšu tev palīdzēt”.
- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka šajā intervijas posmā intervētājs lūdz bērnam ne tikai pastāstīt par jautru un smieklīgu notikumu, bet arī par ne tik priecīgu notikumu. Ņemot vērā kontekstu (pratināšana), kurā notiek intervija, kā arī apstākli, ka pratināšanas procesa ilgums ir ierobežots, rūpīgi jāizvērtē, vai fokusēšanās uz ne tik priecīgu notikumu. Ņemot vērā kontekstu (pratināšana), kurā notiek intervija, kā arī apstākli, ka pratināšanas procesa ilgums ir ierobežots, rūpīgi jāizvērtē, vai fokusēšanās uz ne tik priecīgu notikumu izziņāšanu konkrētā situācijā būs piemērota.

C.
Pamatnoteikumu
izskaidrošana
un praktiskie
piemēri

Šajā intervijas posmā intervētājs iepazīstina ar intervijas pamatnoteikumiem, kuri nodrošina, ka bērns sniegs precīzāku informāciju par juridiski nozīmīgo situāciju, kā arī, ja būs nepieciešams, koriģēs intervētāju.

- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka bērnu iepazīstina ar noteikumu C.2 punktā (Ja es saku kaut ko nepareizi, tad tu man pasaki. Labi, [bērna vārds]?) minēto piemēru (Tātad, ja es teiktu, ka tu esi divus gadus veca meitene [intervējot piecgadīgu zēnu u. c.], kas tev būtu jāsaka?). Vēršam uzmanību, ka mazākiem bērniem var būt grūtības uztvert šādu sarežģītu apgalvojumu. Tādēļ būtu rekomendējams mazākiem bērniem piedāvāt vienkāršāku piemēru: Tātad, ja es teiktu, ka tu esi meitene [intervējot mazu zēnu], kas tev būtu jāsaka?
- Ņemot vērā, ka bērni, kuri cietuši no dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem, tiek pratināti dažādās lietvedībās, intervētājiem rekomendējams neizmantot tikai vienus un tos pašus piemērus, bet, saglabājot pamatnoteikumu būtību, izmantot dažādus piemērus, skaidrojot pamatnoteikumus.

D.
Turpmāka
attiecību veidošana
un epizodiskās
atmiņas treniņš

Šajā intervijas posmā intervētājs sarunājas ar bērnu par viņa nesen piedzīvoto nozīmīgo notikumu, kurā bērns ir aktīvi piedalījies. Sarunas mērķis ir turpināt veidot kontaktu ar bērnu un veicināt bērnam epizodisko atmiņu. Bērnam jāsniedz informācija par nesen piedzīvotu notikumu, kurš nav saistīts ar juridiski nozīmīgo situāciju. Ja bērns nesadarbojas, tiek rekomendēts interviju pārtraukt.

- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka intervētājam pirms intervijas jānoskaidro kāds pozitīvs un nozīmīgs notikums, kurā bērns ir piedalījies. Rekomendējams, ka šis notikums tiek noskaidrots no bērna vecāka vai likumīgā pārstāvja pirms intervijas sākuma.
- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka B sadaļā bērns sniegs personīga rakstura informāciju par piedzīvotiem jautriem un smieklīgiem un ne tik priecīgiem notikumiem. Tādēļ šajā sadaļā rekomendējams, ka intervētājs izvēlas runāt ar bērnu par notikumiem, kuri palīdzēs pamazām pāriet pie sarunas par juridiski nozīmīgo situāciju. Piemēram, ja bērns saskāries ar seksuālu vardarbību sociālajos tīklos, sarunu ar bērnu var veidot par viņa paradumiem un ikdienu, lietojot sociālos tīklus, bet tieši neskarot juridiski nozīmīgo situāciju.

D.
Turpmāka
attiecību veidošana
un epizodiskās
atmiņas treniņš

- Tā kā *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola B un D sadaļā bērns sniedz informāciju par savu privāto dzīvi, intervētājam rūpīgi jāizvērtē, cik detalizēti bērnam tiek lūgts sniegt šādu informāciju. Vēršam uzmanību, ka ar bērna sniegto informāciju pratināšanas laikā tiesas procesā varēs iepazīties arī apsūdzētā persona, kura varētu izmantot bērna personīgo informāciju savās interesēs. Ja bērns tiek pratināts, rūpīgi jāizvērtē, kādu informāciju intervētājs lūdz bērnam pastāstīt kontakta dibināšanas un uzticības veidošanas laikā.
- Visos gadījumos, kad tiek izmantotas tehnikas, kas palīdz veidot un uzturēt kontaktu ar bērnu, piemēram, „Es zinu, ka mēs tiekamies pirmo reizi, bet es patiešām vēlos tevi iepazīt”, „Es priecājos, ka šodien varu ar tevi parunāties”, „Es priecājos tevi šodien satikt, [bērna vārds], un vēlos iepazīt tevi vēl labāk” u. c., rūpīgi un elastīgi jāizvērtē šādu izteikto uzaicinājumu daudzums, ja nepieciešams, jāaizstāj ar citām uzaicinājuma frāzēm.

E.
Intervijas galvenā
daļa un tajā
iekļautie jautājumi

Šajā intervijas posmā intervētājs vēlas noskaidrot informāciju par juridiski nozīmīgo situāciju. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piedāvātās tehnikas nodrošina, ka no bērna saudzīgā veidā tiks iegūta kvalitatīva informācija par juridiski nozīmīgo situāciju. Ja bērns izvairās vai izrāda pretestību, intervētājam izmantojot atbalstošos apgalvojumus, bērns var sākt sadarboties ar intervētāju un sniegt nepieciešamo informāciju. Šajā posmā tiek pieļauts pārtraukums intervijas laikā.

- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka E sadaļa sākas ar apgalvojumu: „Es saprotu, ka kaut kas ar tevi, iespējams, ir noticis”. Ja bērns līdz šim brīdim vēl nav informēts par sarunas mērķi, šāds apgalvojums ir ļoti vispārīgs un var radīt bērnam apjukumu. Tādēļ rekomendējams izmantot sarunas sākšanai piedāvāto otro piemēru („Es jau minēju, ka mans darbs ir sarunāties ar bērniem par to, kas ar viņiem ir noticis. Tas ir ļoti svarīgi, ka tu pastāsti, kāpēc, tavuprāt, [tava mamma, tavs tētis, vecmāmiņa] [tevi atveda šodien uz šejieni vai kāpēc, tavuprāt, es šodien atnācu ar tevi parunāties]”) vai rekomendējams izmantot šādu apgalvojumu: „Es uzzināju, ka tu [mammai, draudzenei] izstāstīji par kādu notikumu [var norādīt precīzi notikumu]. Ko tu vari man par šo notikumu pastāstīt?” Vēršam uzmanību, ka rūpīgi ir jāizvērtē, kurā brīdī bērnam tiek atklāts intervijas mērķis. Ne visos gadījumos tas būtu ieteicams tikai šajā intervijas posmā.

E. Intervijas galvenā daļa un tajā iekļautie jautājumi

- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka gadījumos, ja bērns nav sniedzis informāciju par juridiski nozīmīgo situāciju, intervētājs var sākt sarunu ar bērnu, izmantojot šādu apgalvojumu: „Es dzirdēju, ka tu esi runājis ar [ārstu, skolotāju, sociālo darbinieku, jebkuru citu profesionāli] [laiks/ vieta]. Pastāsti man, lūdzu, par ko jūs runājāt.” Intervētājam sākotnēji būtu svarīgi noskaidrot, ko bērns piedzīvojis, un tikai tad noskaidrot, ko bērns kādam ir stāstījis.
- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā paredzētā intervijas laikā intervētāja izmantotā frāze „Pastāsti man vairāk [par labo un sliktu], kas ar tevi ir noticis” sarunā ar bērnu ir ļoti vispārīga un var radīt bērnam apmulsumu. Īpaši tas attiecas uz gadījumiem, ja bērns nav informēts par sarunas mērķi. Šāda frāžu izmantošana veicina, ka bērns intervijas laikā var sniegt informāciju, kas nav tieši saistīta ar juridiski nozīmīgo situāciju, un atsevišķos gadījumos, piemēram, tiesas procesā, apsūdzētais var izmantot to pret bērnu. Būtu rekomendējams, ja tiek izmantots šāds pamudinājums un uzaicinājums, turpināt šo frāzi, minot konkrētu notikumu, par ko tiek lūgts bērnu pastāstīt.
- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka intervētājs intervijas laikā bērnam var uzdot vispārīgus jautājumus (piemēram, Vai kāds tev ir nodarījis pāri? Vai kāds tev kaut ko ir nodarījis, ko tu uzskati par nepareizu?). Šādu vispārīgu jautājumu uzdošana var radīt bērnam apjukumu, ko pastiprinās apstākļi, ka bērns vēl nav informēts par sarunas mērķi. Pastāv arī risks, ka bērns var sniegt atbildi, kas nav saistīta ar juridiski nozīmīgo situāciju. Rekomendējams sarunā ar bērnu, kurš nevēlas runāt par juridiski nozīmīgo situāciju, izmantot šādu frāzi: „Vai kāds [īsi apkopojiet bērna piedzīvoto juridiski nozīmīgo notikumu vai aizdomas, neminot iespējamā vainīgā vārdu un nesniedzot pārāk daudz informācijas]?”
- *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols paredz, ka intervētājs šajā posmā ņem pārtraukumu, kura laikā tiek apkopota informācija un sagatavoti bērnam papildu jautājumi. Rūpīgi jāizvērtē pārtraukuma nepieciešamība un brīdis, kad pārtraukums tiek pieprasīts, jo atsevišķos gadījumos pārtraukums intervijas laikā samazina savstarpējo kontaktu starp intervētāju un bērnu, kā arī mazākiem bērniem pēc pārtraukuma var būtiski samazināties spēja noturēt uzmanību sadarbībai ar intervētāju.

**F.
Informācijas
izpaušana**

Šajā sadaļā intervētājs vēlas noskaidrot, kuras personas ir informētas par notikušo, uzdotot bērnam dažādus jautājumus par informācijas atklāšanas apstākļiem.

- Papildus *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā šajā sadaļā piedāvātajam jautājumus, kurus rekomendējam bērnam šajā sadaļā pajautāt, piemēram, „Kā tu izdomāji pastāstīt par notikušo?”, „Kas tevi iedrošināja pastāstīt par notikušo?”, „Kas tev palīdzēja pastāstīt par notikušo?”. Rekomendējams arī noskaidrot, kā persona, kurai bērns uzticējās, reaģēja uz bērna sniegto informāciju. Tādēļ bērnam vēl var uzdot šādus jautājumus, piemēram, „Ko mamma darīja, kad tu pastāstīji par piedzīvoto?”. Tā kā bērni reizēm sniedz informāciju par juridiski nozīmīgo situāciju pēc ilgāka laika perioda, šāda informācija var palīdzēt labāk izprast, kas veicināja bērnu runāt par piedzīvoto.

**G.
Intervijas
nobeigums**

Šajā sadaļā intervētājs beidz interviju, runājot ar bērnu par neitrālām ar notikumu nesaistītām tēmām.

- Papildus *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokolā šajā sadaļā piedāvātajiem jautājumiem rekomendējam pirms sarunas sākšanas pajautāt bērnam par neitrālām tēmām, piemēram: „Vai tu vēlies man vēl kaut ko pastāstīt, pirms mēs beidzam sarunu par notikumu, kuru tu piedzīvoji?”; „Vai tu vēlies man vēl kaut ko pastāstīt, ko es tev nepajautāju?”

3. pielikums

NICHD IZMEKLĒŠANAS INTERVIJAS PROTOKOLA PIEMĒROTĪBAS PIRMSTIESAS KRIMINĀLPROCESA IZMEKLĒŠANĀ IZVĒRTĒJUMS

Posmi	Izvērtējums
A. Ievads	<p>Šajā intervijas posmā intervētājs norāda intervijas datumu, laiku, atrašanās vietu un nosauc bērna vārdu, kā arī iepazīstas ar bērnu. Ja bērns tiek pratināts pirmstiesas kriminālprocesā, ir jāievēro Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL) izvirzītās prasības.</p> <ul style="list-style-type: none">• Saskaņā ar KPL 145. pantu informācijas iegūšana no pratināmās personas ir pratināšana. Tādēļ, iztaujājot bērnu par noziedzīga nodarījuma apstākļiem, jālieto vārds pratināšana, nevis intervija.• Saskaņā ar KPL 147. panta pirmo daļu pratināšana sākas ar pratināmās personas identitātes noskaidrošanu (jāpārliedzinās par personas datiem saskaņā ar personu apliecinošiem dokumentiem) un pratināšanā izmantojamās valodas noskaidrošanu. Ja persona neprot valsts valodu, tad jālemj par tulka pieaicināšanu, lai persona varētu sniegt liecību viņai labi zināmā valodā. Rekomendējams pirms pratināšanas noskaidrot no bērna vecāka vai likumiskā pārstāvja, kādā valodā bērns var sniegt liecību.• Saskaņā ar KPL 143. panta pirmās daļas nosacījumiem izmeklēšanas darbības veicējs, fiksējot izmeklēšanas darbības norisi skaņu vai skaņu un attēlu ierakstā, par to pirms procesuālās darbības sākšanas paziņo personām, kuras piedalās procesuālajā darbībā, tostarp nepilngadīgajam.• Saskaņā ar KPL 143. panta pirmās prim daļas nosacījumiem, sākot izmeklēšanas darbību, kura tiek fiksēta skaņu vai skaņu un attēlu ierakstā, ir jānorāda šādas ziņas: 1) veicamā izmeklēšanas darbība (piemēram, nopratināšana), 2) darbības norises vieta un datums; 3) laiks, kad darbība sāka; 4) procesuālās darbības veicēja amats, vārds un uzvārds; 5) personu, kuras piedalās izmeklēšanas darbībā, identificējošie dati, bet advokātam – vārds, uzvārds, praktizēšanas vieta un procesuālais statuss; 6) jāinformē persona par tās tiesībām un pienākumiem, likumā paredzētajos gadījumos jābrīdina par atbildību par pienākumu nepildīšanu, kas paredzēta Krimināllikuma 302. un 300. pantā. Īpaši jāizskaidro personas tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem, jo tikai tad, ja persona bijusi par tādām informēta, no šīm tiesībām atteikusies labprātīgi un liecinājusi, sniegtā liecība būs izmantojama kā pierādījums. Tādēļ, sākot pratināšanu, ir jānorāda visa iepriekšminētā informācija. <i>NICHD</i> izmeklēšanas intervijas protokols neparedz šādas informācijas izskaidrošanu, tostarp tiesību un pienākumu izskaidrošanu intervijas sākumposmā, bet gan paredz tikai intervētājam iepazīties ar bērnu, nosaucot savu vārdu (uzvārdu).

A. Ievads

- Saskaņā ar KPL 147. pantu izmeklēšanas darbības veicējs izskaidro pratināmajam Kriminālprocesa likumā viņam paredzētās tiesības un pienākumus. Atbilstoši KPL 151. panta pirmajai daļai tiesības un pienākumi jāizskaidro pirms pratināšanas, kā arī jābrīdina par kriminālatbildību par atteikšanos liecināt un par apzināti nepatiesu liecību došanu, kas paredzēta attiecīgi Krimināllikuma 302. un 300. pantā. Svarīgi, lai nepilngadīgajam viņa tiesības un pienākumi kriminālprocesā tiek izskaidroti saprotamā veidā. Saskaņā ar KPL 12. panta trešo prim daļu kriminālprocesu, kurā iesaistīts nepilngadīgais, veic, ievērojot nepilngadīgā vecumu, briedumu un jebkādas īpašās vajadzības.
- Nepilngadīgajam, kurš tiek pratināts ar psihologa un tehnisko līdzekļu starpniecību, tiesības un pienākumus izskaidro procesa virzītājs ar psihologa starpniecību:
 - ✓ Atbilstošo KPL 153. panta trešajai daļai, ja pratināmā persona nav sasniegusi 14 gadu vecumu, psihologs, ievērojot konkrētos apstākļus, nepilngadīgajam izskaidro notiekošo darbību nepieciešamību un viņa sniegtās informācijas nozīmi, noskaidro personas datus, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja jautājumus, ja nepieciešams, informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.
 - ✓ Atbilstoši KPL 153. panta ceturtajai daļai, ja pratināmā persona ir sasniegusi 14 gadu vecumu, procesa virzītājs ar psihologa starpniecību informē nepilngadīgo par veicamās izmeklēšanas darbības būtību, noskaidro viņa personas datus, izskaidro viņa tiesības un pienākumus, kā arī brīdina viņu par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja uzdotos jautājumus; ja nepieciešams, informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu.

B. Kontakta veidošana un stāstījuma apmācība

Šajā intervijas posmā intervētājs, veidojot kontaktu ar bērnu, vēlas uzzināt no bērna informāciju par piedzīvotu pozitīvu un negatīvu notikumu, kurš nav saistīts ar juridiski nozīmīgo situāciju. Ja bērns tiek pratināts pirmstiesas kriminālprocesā, jāievēro KPL izvirzītās prasības.

- Saskaņā ar KPL 12. panta pirmo daļu kriminālprocesu veic, ievērojot starptautiski atzītās cilvēktiesības un nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesuālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iejaukšanos personas dzīvē. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2012/29/ES 23. pants – nedrīkst pieļaut nevajadzīgu iztaujāšanu par cietušā privāto dzīvi, kas nav saistīta ar noziedzīgo nodarījumu. Vērtējot šo likuma normu, secināms, ka pratināšanas laikā nebūtu vēlams uzdot jautājumus par bērna aktivitātēm un vaļaspriekiem (kā to nosaka *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols), jo tie ir saistīti ar bērna privāto dzīvi. Turklāt atsevišķos gadījumos bērna sniegtā informācija var būt pieejama kriminālprocesā iesaistītajai personai – aizdomās turētajai (pēc kriminālprocesa izbeigšanas) un apsūdzētajai personai, un to var izmantot pret bērnu. Tādēļ būtu svarīgi izvērtēt, vai kontaktu ar bērnu nevarētu izveidot pirms pratināšanas.

C. Pamatnoteikumu izskaidrošana un praktiskie piemēri

Šajā intervijas posmā intervētājs iepazīstina ar intervijas pamatnoteikumiem, kuri nodrošina, ka bērns sniegs precīzāku informāciju par juridiski nozīmīgo situāciju, kā arī, ja nepieciešams, koriģēs intervētāju. Piedāvātie intervijas pamatnoteikumi nav pretrunā ar Kriminālprocesa likumā noteiktajām prasībām. Ja bērns tiek pratināts pirmstiesas kriminālprocesā, jāievēro KPL izvirzītās prasības. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols neparedz personām izskaidrot procesuālās tiesības un pienākumus, savukārt KPL nosaka, ka saskaņā ar KPL:

- 143. panta pirmās prim daļas 6. punktu, sākot izmeklēšanas darbību pratināmo personu informē par tās tiesībām un pienākumiem, likumā paredzētajos gadījumos brīdina par atbildību par pienākumu nepildīšanu. Svarīgi, lai nepilngadīgajam viņa tiesības un pienākumi kriminālprocesā tiek izskaidroti saprotamā veidā. Saskaņā ar KPL 12. panta trešo prim daļu kriminālprocesu, kurā ir iesaistīts nepilngadīgais, veic, ievērojot nepilngadīgā vecumu, briedumu un jebkādas īpašās vajadzības;
- 152. panta trešo daļu nepilngadīgo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, nebrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt un apzināti nepatiesas liecības došanu;
- 153. panta ceturto daļu nepilngadīgajam, kurš ir sasniedzis 14 gadu vecumu un kurš tiek pratināts ar psihologa un tehnisko līdzekļu starpniecību, tiesības un pienākumus izskaidro procesa virzītājs ar psihologa starpniecību.

**D.
Turpmāka
attiecību veidošana
un epizodiskās
atmiņas treniņš**

Šajā intervijas posmā intervētājs sarunājas ar bērnu par viņa nesen piedzīvoto nozīmīgo notikumu, kurā bērns ir aktīvi piedalījies. Sarunas mērķis ir turpināt veidot kontaktu ar bērnu un veicināt bērnam epizodisko atmiņu. Bērnam jāsniedz informācija par nesen piedzīvotu notikumu, kurš nav saistīts ar juridiski nozīmīgu situāciju. Ja bērns nesadarbojas, tiek rekomendēts interviju pārtraukt. Ja bērns tiek pratināts pirmstiesas kriminālprocesā, jāievēro KPL izvirzītās prasības.

- Saskaņā ar KPL 12. panta pirmo daļu kriminālprocesu veic, ievērojot starptautiski atzītās cilvēktiesības un nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesuālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iejaukšanos personas dzīvē. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2012/29/ES 23. pants nosaka, ka nedrīkst pieļaut nevajadzīgu iztaujāšanu par cietušā privāto dzīvi, kas nav saistīta ar noziedzīgo nodarījumu. Savukārt KPL 139. panta ceturrtās daļas norma noteic, ka aizliegts izpaust ziņas par tās personas privāto dzīvi, kura piedalās izmeklēšanas darbībā. Vērtējot šo likuma normu, secināms, ka pratināšanas laikā nebūtu vēlams uzdot jautājumus par bērna aktivitātēm un vaļaspriekiem, jo tie ir saistīti ar bērna privāto dzīvi. Turklāt atsevišķos gadījumos bērna sniegto informāciju, kas būs pieejama kriminālprocesā iesaistītajai personai – personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību (pēc kriminālprocesa izbeigšanas) – apsūdzētai personai, var izmantot pret bērnu. Tādēļ būtu svarīgi izvērtēt, vai kontaktu ar bērnu nevarētu izveidot pirms pratināšanas.
- Saskaņā ar KPL 151. panta ceturto daļu cietušais tiek pratināts, cik drīz vien iespējams. Pratināšanu skaits ir pēc iespējas mazāks. Cietušo pratina pēc iespējas viena un tā pati persona. Tādējādi, pratinot nepilngadīgo cietušo, jāapzinās, ka šie stingrie noteikumi ieviesti cietušā aizsardzības nolūkā un to praktiskais izpildījums nevar būt tāds, kas no cietušā aizsardzības pārvēršas tā nesamērīgā ierobežošanā un apgrūtināšanā.

E. Intervijas galvenā daļa un tajā ietvertie jautājumi

Šajā intervijas posmā intervētājs vēlas noskaidrot informāciju par juridiski nozīmīgo situāciju. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokola piedāvātās tehnikas nodrošina, ka no bērna saudzīgā veidā tiek iegūta kvalitatīva informācija par juridiski nozīmīgo situāciju. Ja bērns izvairās vai izrāda pretestību, intervētājam izmantojot atbalstošos apgalvojumus, bērns var sākt sadarboties ar intervētāju un sniegt nepieciešamo informāciju. Šajā posmā tiek pieļauts pārtraukums intervijas laikā. Ja bērns tiek pratināts pirmstiesas kriminālprocesā, jāievēro KPL izvirzītās prasības.

- Saskaņā ar KPL 151. panta otro daļu liecinieku un cietušo var pratināt par visiem apstākļiem un par jebkuru kriminālprocesā iesaistītu personu, ja sniegtajām ziņām ir vai var būt nozīme lietā. Saskaņā ar BTAL 20. panta otro daļu bērnam tiek dota iespēja tikt uzklaustam jebkādas ar viņu saistītās iztiesāšanas vai administratīvās procedūrās vai nu tieši, vai ar sava likumiskā pārstāvja vai attiecīgas institūcijas starpniecību.
- Saskaņā ar KPL 147. panta ceturto daļu, ja liecība ir saistīta ar skaitļiem, datumiem un citu informāciju, ko grūti atcerēties, pratināmajam ir tiesības izmantot savus dokumentus un pierakstus, kā arī tos nolasīt. Pratināmā pierakstus var pievienot lietai. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols neparedz, ka nepilngadīgajam intervijas laikā būtu iespēja izmantot savus pierakstus, kas palīdzētu viņam atcerēties nepieciešamo informāciju.
- Saskaņā ar KPL 147. panta piekto daļu pratināšanas gaitā pratināmajam var uzrādīt lietai pievienotus priekšmetus, dokumentus, skaņu un attēlu ierakstus, kā arī nolasīt viņam dokumentus vai atskaņot ierakstus, par ko izdara atzīmi protokolā. Materiālus uzrāda tikai pēc tam, kad ir ieprotolētas pratināmā liecības attiecīgajā jautājumā. *NICHD* izmeklēšanas intervijas protokols neparedz, ka nepilngadīgajam intervijas laikā varētu uzrādīt noteiktus materiālus, kā arī nav norādīts, kādā veidā tiek rekomendēti konkrēti materiāli bērnam uzrādīt.
- Saskaņā ar KPL 143. panta pirmo prim daļu izmeklēšanas darbības veicējs, sākot izmeklēšanas darbības norises skaņu vai skaņu un attēlu ierakstā, tajā fiksē laiku, kad darbībā sāka, kā arī saskaņā ar KPL 143. panta otro daļu ierakstā fiksē visu izmeklēšanas darbības gaitu, kā arī laiku, kad šī darbība pabeigta. Nav pieļaujams daļējs ieraksts. Ja pratināšana notiek ar psihologa un tehnisko līdzekļu starpniecību, atbilstoši KPL 153. panta trešajai un ceturtajai daļai psihologs informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu. Secināms, ka pārtraukumu skaits ir neierobežots. Katrā konkrētā gadījumā situācija izvērtējama individuāli, un vienas pratināšanas ilgums, tāpat kā pārtraukumu nepieciešamība, skaits un ilgums, nosakāms atbalstoši nepilngadīgā vecumam, briedumam un jebkādam īpašam vajadzības.

<p>E. Intervijas galvenā daļa un tajā ietvertie jautājumi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Saskaņā ar KPL 152. panta pirmo daļu norādīts, ka nepilngadīgā pratināšanas ilgums bez viņa piekrišanas vienā diennaktī nedrīkst pārsniegt sešas stundas, ieskaitot pārtraukumus.
<p>F. Informācijas izpaušana</p>	<p>Šajā sadaļā intervētājam jānoskaidro, kuras personas ir informētas par notikušo, uzdodot bērnam dažādus jautājumus par informācijas atklāšanas apstākļiem. <i>NICHD</i> izmeklēšanas intervijas protokolā piedāvājums noskaidrot papildu informāciju nav pretrunā ar Kriminālprocesa likumā noteiktajām prasībām. Ja bērns tiek pratināts pirmstiesas kriminālprocesā, jāievēro KPL izvirzītās prasības.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Saskaņā ar KPL 151. panta otro daļu liecinieku un cietušo var pratināt par visiem apstākļiem un par jebkuru kriminālprocesā iesaistītu personu, ja sniegtajām ziņām ir vai var būt nozīme lietā. • Saskaņā ar BTAL 20. panta otro daļu bērnam tiek dota iespēja tikt uzklaustītam jebkādas ar viņu saistītās procedūrās vai nu tieši, vai ar sava likumiskā pārstāvja vai attiecīgas institūcijas starpniecību.
<p>G. Intervijas nobeigums</p>	<p>Šajā sadaļā intervētājs beidz interviju, runājot ar bērnu par neitrālām ar notikumu nesaistītām tēmām. Ja bērns tiek pratināts pirmstiesas kriminālprocesā, jāievēro KPL izvirzītās prasības.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Saskaņā ar KPL 151. panta otro daļu liecinieku un cietušo var pratināt par visiem apstākļiem un par jebkuru kriminālprocesā iesaistītu personu, ja sniegtajām ziņām ir vai var būt nozīme lietā. • Saskaņā ar KPL 12. panta pirmo daļu kriminālprocesu veic, ievērojot starptautiski atzītās cilvēktiesības un nepieļaujot neattaisnotu kriminālprocesuālo pienākumu uzlikšanu vai nesamērīgu iejaukšanos personas dzīvē. Atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2012/29/ES 23. pantam nedrīkst pieļaut nevajadzīgu iztaujāšanu par cietušā privāto dzīvi, kas nav saistīta ar noziedzīgo nodarījumu. Savukārt KPL 139. panta ceturtais daļas norma noteica, ka aizliegts izpaust ziņas par tās personas privāto dzīvi, kura piedalās izmeklēšanas darbībā. • Ievērojot KPL 143. panta otrajā daļā noteikto, skaņu, skaņu un attēlu ierakstā fiksē visu izmeklēšanas darbības gaitu, kā arī laiku, kad šī darbība pabeigta. Nav pieļaujams daļējs ieraksts.

Izmantotā literatūra

1. Lamb, M. E., Brown, D. A., Hershkowitz, I., Orbach, Y., Esplin, P. W. (2018) Revised Investigative Interview Protocol: Version 2018. Tell Me What Happened: Questioning Children About Abuse, Second Edition. 239.–250. Published by John Wiley & Sons Ltd.
2. Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz I., Esplin, P. W., Horowitz, D. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality & informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD investigative Interview protocol. *Child Abuse & Neglect*, 31 (11–12), 1201–1231.
3. Kriminālprocesa likums (redakcija uz 06.03.2021.) [tiešsaistē] [skatīts 13.07.2021.] Pieejams: likums.lv
4. Bērnu tiesību aizsardzības likums (redakcija uz 01.07.2021.) [tiešsaistē] [skatīts 14.07.2021.] Pieejams: likums.lv.
5. Ministru kabineta noteikumi Nr.173. Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu (redakcija uz 23.12.2020.) [skatīts 01.11.2021.] Pieejams: likumi.lv.
6. Bērnu tiesību konvencija (redakcija uz 02.09.1990.) [tiešsaistē] [skatīts 14.07.2021.] Pieejams: likums.lv.
7. Fanetti, M., O'Donohue, W. T., Happel, R. N. F., & Daly, K. N. (2015). *Forensic child psychology: Working in the courts and clinic*. John Wiley & Sons, Inc.
8. Otgaar, H., Howe, M. L., Merckelbach, H., & Muris, P., (2018). Who Is the Better Eyewitness? Sometimes Adults but at Other Times Children. *Current Directions in Psychological Science*, 27 (5), 378–385.
9. Goodman, G. S., & Melinder, A. (2007). Child witness research and forensic interviews of young children: A review. *Legal and Criminological Psychology*, 12, 1–19.
10. Otgaar, H., Howe, M. L., Brackmann, N., & Smeets, T. (2016). The malleability of developmental trends in neutral and negative memory illusions. *Journal of Experimental Psychology: General*, 145 (1), 31–36.
11. Melinder, A., & Korkman, J. (2010). Children's memory and testimony. In P. A. Granhag (Ed.), *Forensic psychology in context: Nordic and international approaches* (pp. 117–138). Willan Publishing.
12. Lamb M. E., Orbach Y., Hershkowitz I., Esplin P. W. & Horowitz (2008). Structured forensic interview protocols improve the quality and informativeness of investigative Interviews with children: A review or research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child Abuse Neglect*. Author manuscuot, available in PMC; NIH Public Access.
13. Henderson, H. M., & Andrews, S. J. (2018). Assessing the veracity of children's forensic interviews: Implications for the courtroom. In H. Otgaar & M. L. Howe (Eds.), *Finding the truth in the courtroom: Dealing with deception, lies, and memories* (pp. 103–135). Oxford University Press.
14. Agnew, S. E., & Powell, M. B. (2004). *The effect of intellectual disability on children's recall of an event across different question types*. *Law and Human Behavior*, 28 (3), 273–294.
15. Faller, C., & Everson, M. (2012). Contested Issues in the Evaluation of Child Sexual Abuse Allegations: Why Consensus on Best Practice Remains Elusive. *Journal of Child Sexual Abuse* 21, 3–18.

16. Hershkowitz, I., Lamb, M., & Katz, C. (2014). Allegation Rates in Forensic Child Abuse Investigations: Comparing the Revised and Standard NICHD Protocols. *Psychology Public Policy and Law* 20 (3): 334–336.
17. Hershkowitz, I., & Lamb, M. (2020). Allegation Rates and Credibility Assessment in Forensic Interviews of Alleged Child Abuse Victims: Comparing the Revised and Standard NICHD Protocols. *Psychology, Public Policy, and Law*, 26, (2), 176–184.
18. Lavoie, J., Wyman, J., Crossman, A., M., Talwar, V., (2021). Meta-analysis of the effects of two interviewing practices on children’s disclosure of sensitive information: Rapport practices and question type, *Child Abuse & Neglect*, Volume 113.
19. Dickinson, J. J., Brubacher, S. P., & Poole, D. A. (2015). Children’s performance on ground rules questions: Implications for forensic interviewing. *Law and Human Behavior*, 39 (1), 87–97.
20. Saywitz, K. J., Wells, C. R., Larson, R. P., & Hobbs, S. D. (2019). Effects of interviewer support on children’s memory and suggestibility: Systematic review and meta-analyses of experimental research. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(1), 22–39.
21. Brown, D. A., Lewis, C. N., Lamb, M. E., Gwynne, J., Kitto, O., Stairmand, M. (2019). Developmental differences in children's learning and use of forensic ground rules during an interview about an experienced event. *Developmental Psychology*, 55 (8).
22. La Rooy, D., Brubacher, S. P., Aromäki-Stratos, A., Cyr, M., Hershkowitz, I., Korkman, J. Lamb, M. E. (2015). The NICHD protocol: A review of an internationally-used evidence-based tool for training child forensic interviewers. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 1 (2), 76–89.
23. Cyr, M., Dion, J., McDuff, P., & Trotier-Sylvain, K. (2012). Transfer of skills in the context of non-suggestive investigative interviews: Impact of structured interview protocol and feedback. *Applied Cognitive Psychology*, 26 (4), 516–524.
24. Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Esplin, P. W., Stewart, H., & Mitchell, S. (2003). *Age differences in young children’s responses to open-ended invitations in the course of forensic interviews*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(5), 926–934.
25. Otgaar, H., de Ruiter, C., Sumampouw, N., Erens, B., & Muris, P. (2020). Protecting against misinformation: Examining the effect of empirically based investigative interviewing on misinformation reporting. *Journal of Police and Criminal Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11896-020-09401-2>.
26. Benia, L. R., Hauck-Filho, N., Dillenburg, M., & Stein, L. M. (2015). The NICHD investigative interview protocol: A meta-analytic review. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24 (3), 259–279.
27. Olafson, E. (2012). A call for field-relevant research about child forensic interviewing for child protection. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21 (1), 109–129.
28. Yi, M., Jo, E., & Lamb, M. E. (2016). Assessing the effectiveness of NICHD protocol training focused on episodic memory training and rapport-building: A study of Korean police officers. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 32 (4), 279–288.
29. Cyr, M., Dion, J., McDuff, P., & Trotier-Sylvain, K. (2012). Transfer of skills in the context of non-suggestive investigative interviews: Impact of structured interview protocol and

- feedback. *Applied Cognitive Psychology*, 26 (4), 516–524.
30. Lamb, M. E., Sternberg, K. J., & Esplin, P. W. (2000). *Effects of Age and Delay on the Amount of Information Provided by Alleged Sex Abuse Victims in Investigative Interviews*. *Child Development*, 71 (6), 1586–1596.
 31. Hershkowitz, I., Horowitz, D., & Lamb, M. E. (2005). Trends in children's disclosure of abuse in Israel: A national study. *Child Abuse & Neglect*, 29 (11), 1203–1214.
 32. Alonzo-Proulx, A., & Cyr, M. (2016). Factors predicting central details in alleged child sexual abuse victims' disclosure. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 16 (3), 129–150
 33. Katz, C., & Hershkowitz, I. (2012). The effect of multipart prompts on children's testimonies in sexual abuse investigations. *Child Abuse & Neglect*, 36 (11-12), 753–759.
 34. Karni-Visel, Y., Hershkowitz, I., Lamb, M. E., & Blasbalg, U. (2019). Facilitating the expression of emotions by alleged victims of child abuse during investigative interviews using the revised NICHD protocol. *Child Maltreatment*, 24 (3), 310–318.
 35. Almeida, T. S., Lamb, M. E., & Weisblatt, E. J. (2018). Effects of delay, question type, and socioemotional support on episodic memory retrieval by children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49 (3), 1111–1130.
 36. Malloy, L. C., Mugno, A. P., & Arndorfer, A. (2018). Interviewing children with autistic spectrum disorder: The NICHD protocol and ten-step investigative interview. In J. L. Johnson, G. S. Goodman, & P. C. Mundy (Eds.), *The Wiley handbook of memory, autism spectrum disorder, and the law* (pp. 292–310). Wiley Blackwell.
 37. Bagerud, G. A., Howe, M. L., Magnussen, S., & Melinder, A. (2016). Maltreated and non maltreated children's true and false memories of neutral and emotional word lists in the Deese/Roediger– McDermott task. *Journal of Experimental Child Psychology*, 143, 102–110.
 38. Krimināllikums (redakcija uz 02.02.2021.) [tiešsaiste] [skatīt 27.07.2021.] Pieejams: likums.lv.

